

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küreselleşme Sürecindeki Etkisinin Ekonomi Politik Eleştirisi

SONG SHULI*

Prof. Dr.
Zhejiang Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi
Uluslararası İşletme Okulu

CHENG ENFU**

Prof. Dr.
WAPE Başkanı

**Song Shuli, Zhejiang Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi Uluslararası İşletme Fakültesi'nde profesör olarak görev yapmakta olup, Ekonomi Doktorası derecesine sahiptir ve yüksek lisans danışmanıdır.*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-2248-2645>

e-posta: songshuli2012@126.com

***Cheng Enfu, Çin Komünist Partisi'nin çeşitli konularda, özellikle ekonomik sorunlarla ilgili olarak toplantılara davet ederek görüşlerini aldığı, Çin'in dördüncü nesil iktisatçıları arasında önde gelen bir figür ve Çin'deki en yaratıcı iktisatçılarından biri olarak değerlendirilmektedir. Prof. Dr. Cheng Enfu, Dünya Politik Ekonomi Derneği (World Association of Political Economy-WAPE) Başkanı'dır.*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9236-1916>

e-posta: ict@cass.org.cn

Geliş Tarihi: 03.04.2025

Kabul Tarihi: 27.07.2025

Atf: Song, S. & Cheng, E. (2025). Dünya Ekonomik Forumu'nun Küreselleşme Sürecindeki Etkisinin Ekonomi Politik Eleştirisi. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 6(4), 417-448.

ÖZ

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) uzun yıllardır küreselleşme üzerindeki etkisi bakımından sorgulanmakta ve eleştirilmekte, ancak akademik çevrelerden yeterli ilgiyi görmemektedir. Marx'ın sermaye birikimi teorisini temel alan bu çalışma, uluslararası tekeli sermayenin “mekân-zaman düzeltmesi” mantığını sistematik olarak eleştirmek için teorik bir çerçeve inşa etmektedir. Çalışmada, tarihsel materyalist analiz yoluyla, WEF'in, küreselleşmiş sermaye birikiminin yarattığı içsel ikili paradoksa aracılık etme konusundaki yapısal yetersizliği temelden ortaya konmaktadır. Çalışma, teşvik ettiği sözde “uluslararası ekonomik işbirliği ve mübadelenin” özünde, tekeli sermaye gruplarının coğrafi genişleme yoluyla artı değer aktardığı bir birikim sisteminin yeniden oluşturulması olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: ekonomik küreselleşme krizi, kapitalist rant arayışı, küresel sermaye birikimi, mekansal-zamansal düzeltme, neoliberalizm.

A Political Economy Critique of the Globalizing Impact of the World Economic Forum

ABSTRACT

The World Economic Forum has been questioned and criticized for its influence on globalization for many years, but it has not received sufficient attention from the academic community. In Marx's capital accumulation theory, this study constructs a theoretical framework for systemically critiquing the “spatio-temporal fix” logic of international monopoly capital. Historical materialist analysis unveils the WEF's structural incapacity to mediate the endogenous dual paradox engendered by globalized capital accumulation. It indicates that the so-called “international economic cooperation and exchange” it promotes is, in essence, the reconstitution of an accumulation system through which monopoly capital groups transfer surplus value through geographical expansion.

Keywords: capitalist rent-seeking, crisis of economic globalization, global accumulation of capital, neoliberalism, spatio-temporal fix.

Giriş

1971 YILINDA İSVİÇRE’NİN DAVOS kasabasında düzenlenen ilk toplantısından dolayı “Davos Forumu” olarak da bilinen Dünya Ekonomik Forumu (WEF), karmaşık ve değişken bir uluslararası siyasi ve ekonomik durumda yarım yüzyılı aşkın bir gelişim süreci geçirmiştir. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve genişlemesi, uluslararası ekonomik düzenin evrimi ve yeniden inşası, dünya ekonomisinin gelişmesi için rehberlik ve yönlendirme ve küresel ekonomik krizlere yanıt ve teşviki üzerinde derin ve kapsamlı bir etki yaratmıştır. Ancak kapitalizmin ekonomik tarihi, forumların uzun vadeli varlığının ve gelişiminin, temel olarak ekonomik küreselleşmenin evrensel sorunlarını çözmede başarısız olduğunu göstermektedir. Örneğin, neoliberal bir ekonomist olan Dambisa Moyo, 2017 yılında düzenlenen “Küreselleşme Yönetişimi” konulu Forumda, küreselleşmenin gerçekten de “önemli bir kayba uğradığını” ve “mevcut durumda hangi iyileştirici önlemlerin alınabileceğini bilmiyorum (Saval, 2024)” itirafında bulunmuştur.

Kurumsal yapı açısından bakıldığında, bu durum büyük ölçüde WEF’in sistem ve mekanizmasının ekonomik küreselleşmenin hızlı gelişimi sürecinde sistematik ve kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. İlk olarak, işlevsel amacı Avrupalı işletmelerin temel rekabet gücünü artırmaktan uluslararası ekonomik işbirliği ve alışverişi teşvik etmeye doğru kaymıştır. WEF’in kurucusu ve icra kurulu başkanı, İsviçre’deki Cenevre Üniversitesi’nden Profesör Klaus Schwab, başlangıçta 1960’larda ABD işletmelerinin ileri yönetim deneyimlerinden çıkardığı paydaş teorisini Avrupa iş dünyasına tanıtmayı ve uygulamayı amaçlıyordu. Yani,

işletmenin uzun vadeli çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için, yöneticiler sadece hissedarlara değil, aynı zamanda ilgili tüm çıkar gruplarına da hizmet etmeli ve Avrupa işletmelerinin yenilikçi yönetim yöntemleriyle uluslararası rekabet güçlerini artırmalarına ve ABD işletmelerinden gelen büyük pazar rekabeti baskısıyla etkin bir şekilde başa çıkmalarına rehberlik etmelidir. Bu nedenle, 1971’den 1973’e kadar birbirini izleyen üç forumun konularının tümü, Avrupa işletmelerinin göreceli rekabet avantajlarının nasıl oluşturulacağı tartışmasına odaklandı. Ancak Forum toplantısının Ocak 1971’de başarıyla gerçekleştirilmesinin ardından, ABD liderliğindeki Bretton Woods sistemi o yılın Ağustos ayında çöktü ve tarih sahnesinden çekildi.

Sonuç olarak, kapitalist stagflasyonun oluşması ve ortaya çıkmasıyla birlikte kapitalist ekonomik düzen ciddi şekilde etkilenmiştir. Böylece Forum’un kalkınma hedefleri giderek, kapitalist ekonomik sistemin istikrarını korumak ve kapitalist ekonominin tam olarak iyileşmesini ve uzun vadeli kalkınmasını sağlamak için uluslararası ekonomik işbirliğini ve alışverişi geliştirmenin bir yolunu bulmaya yöneldi. Goldman Sachs Avrupa’nın eski başkan yardımcısı Klaus Luft bunu şöyle özetlemiştir: “Bu tam olarak küreselleşmeden kaynaklanmaktadır ve aynı zamanda küreselleşmeyi yansıtmaktadır (Ren, 2022).”

İkinci olarak, odak noktası modern işletme yönetiminde inovasyona odaklanmaktan küresel ekonomik yönetimde işbirliğine kaymıştır. WEF aslında 1971 yılında Klaus Schwab tarafından başlatılan Avrupa Yönetim Forumu’dur. Esas olarak yönetimde inovasyon yoluyla Avrupa işletmelerinin uluslararası rekabet gücünü artırmakla ilgileniyordu. Ancak 1987 yılında, “dünya ekonomisindeki sorunları incelemek ve tartışmak, ulus-

Avrupa Yönetim Forumu, 1987 yılında küresel çaptaki etkisini ve faaliyetlerinde ekonomi politikasının ön planda olduğunu vurgulamak amacıyla adını Dünya Ekonomik Forumu olarak değiştirdi
(Fotoğraf: WEF websitesi, t.y.).

lararası ekonomik işbirliğini ve alışverişi teşvik etmek ve dünyanın durumunu iyileştirmek için kamu-özel işbirliğine odaklanmak” amacıyla resmi olarak Dünya Ekonomik Forumu adını aldı. Avrupa Yönetim Forumu aslında dönüşüm ve gelişimine 1974 yılında başladı, çünkü forum o yıldan itibaren siyasi liderleri yıllık toplantıya davet etmeye karar verdi. Böylece içeriğin odak noktası, iş yönetiminden dünya siyaseti ve ekonomisinin çeşitli alanlarına doğru genişleyerek ve Avrupa yöneliminden ABD liderliğindeki kapitalist kampa doğru kayarak önemli bir dönüşüm geçirdi. Bu nedenle, “Avrupa Yönetim Forumu” aslında gerçekte olduğundan daha fazla isme sahip olmuştur. O zamandan bu yana, yıllık toplantının temaları dünya ekonomisinin sıcak noktaları etrafında dönmüş ve küresel jeopolitik, politika müzakere-

si, sosyal istikrar ve çevresel yönetim de dahil olmak üzere çok çeşitli alanları kapsayacak şekilde genişlemiştir. Özellikle 1987 yılında forum, az gelişmiş ülkelerin dış ekonomik ve ticari meselelerini de tartışmalarına dahil etmeye başlamış ve böylece gerçek anlamda “küresel” bir form kazanarak sıklıkla “Ekonomik Birleşmiş Milletler” veya “Dünya Ekonomisinin Belirleyicisi” olarak anılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, genel olarak, hepsi de kapitalist dünya ekonomisinin uzun vadeli istikrarlı gelişimine katkıda bulunmak amacıyla küresel yönetim mekanizmasını formüle etmek için küresel siyasi ve ekonomik düzene dayanmaktadır.

Son olarak, faaliyetleri özel şirketler için gayri resmi bir iletişim platformundan yarı resmi kamu-özel sektör ortaklığı kurumlarına kaydı.

Schwab'ın Avrupa Yönetim Forumu'nun kurulmasını savunmaktaki ilk motivasyonu, paydaş teorisini kabul edip uygulayarak yönetim becerilerini geliştirmek amacıyla Batı Avrupadaki işletme yöneticileri için bir platform sağlamak olduğundan, forum başlangıçta kendini kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlamış ve kamuoyuna açıklamıştır. Ancak paydaş kavramı teorik olarak sadece hissedarları değil; tüketiciler, yöneticiler, çalışanlar ve ilgili işletmeler gibi doğrudan ilgili olanların yanı sıra ana ülke, ev sahibi ülke ve ticari bağları olan diğer ülkeler, hükümetler, uluslararası kurumlar ve bölgesel örgütler gibi dolaylı olarak ilgili olanlar da dahil olmak üzere bir işletmenin çıkarlarıyla ilgili tüm varlıkları içerir. Bu, sonraki kamu-özel sektör ortaklıkları için a priori bir hipotez sağlamaktadır. Buradan hareketle, 1974 yılından itibaren WEF'in yıllık toplantılarına ulusal liderleri davet etmesi bir rutin haline gelmiştir. Katılımcılar 1982 yılında diğer hükümet üyelerini ve uluslararası ekonomik kuruluşların liderlerini de kapsayacak şekilde genişletildi. Daha da önemlisi forum, gelişmiş kapitalist ülkelerden eski ulusal liderleri veya parti yetkililerini kurumlarının yöneticileri olarak istihdam etmeye başladı. Bu durum sadece Forum'un konularının derinliğini ve kapsamını genişletmekle kalmadı, aynı zamanda kamu-özel sektör ortaklığının bir biçimi ve ulusal politikaların dünya ekonomisinin gelişimini lojistik olarak etkilemesinin etkili bir yolu haline gelmiştir.

Aslında, küreselleşmenin birçok önemli sorunu, WEF'in büyük çabalarına rağmen etkili bir şekilde çözülmemiş, aksine daha da yoğunlaşmıştır.

İlk olarak, WEF'in girişimleri nedeniyle ekonomik krizler daha da yıkıcı hale gelmiştir. Forum küresel ekonomik krizin etkilerini kısmen hafifletmiş, ancak krizlerin konjonktürel olarak

ortaya çıkmasını ve sistemik olarak yayılmasını kökten bir şekilde ortadan kaldırmamış veya etkili bir şekilde önleyememiştir. 1973-1975 yılları arasında Avrupa ve ABD'de yaşanan petrol şoku, 1987'deki küresel borsa krizi, 1997-1998 yılları arasında Güneydoğu Asya'da yaşanan finansal kriz, 2007-2009 yılları arasında ABD'de yaşanan mortgage krizi ve 2010-2011 yılları arasında Avrupada yaşanan devlet borçları krizi buna örnek olarak verilebilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge yönetiminden kurtulan birçok yeni bağımsız ülke, kalkınma arayışında çoğunlukla gelişmiş ülkelerin izlediği sanayileşme yolunu seçmiştir. Ancak sonuçlar pek tatmin edici olmamış ve dünya ekonomisindeki dengesizlik daha da ciddi bir hal almıştır.

Dünya ekonomisi, bu krizlerin etkileri nedeniyle, halen yavaş büyümekte ve çeşitli ülkelerde yüksek enflasyonist baskı ve işsizlik oranları yaygın olmaya devam etmektedir. "Dünya Ekonomik Görünümü 2023" raporuna göre, küresel üretimdeki büyüme oranının 2023 yılında sadece %1,9'a düşerek son on yılın en düşük seviyesine ineceği tahmin edilmektedir. Bu oranın 2024 yılında yaklaşık %2,7'ye yükselmesi beklenmekle birlikte, 2022 yılında kaydedilen yaklaşık %3'lük oranın gerisinde kalacaktır. Bu arada IMF, küresel ortalama enflasyon oranının 2023'te %6,8'e ve 2024'te %5,2'ye gerileyeceğini, ancak yine de COVID-19 pandemisi öncesindeki %3,5 seviyesinin üzerinde kalacağını öngörmüştür.

İkinci olarak, dünya ekonomisindeki

“1982 yılındaki Forum kapsamında düzenlenen dünya ekonomi liderlerinin ilk gayri resmi buluşmasında, uydu aracılığıyla katılımcılara seslenen ABD Başkanı Reagan, kapitalist kampın Sovyetler Birliği liderliğindeki sosyalist kampa karşı muhalif pozisyonunu sürdürmesini açıkça talep etti”. İlk Dünya Ekonomi Liderleri Gayriresmi Toplantısından bir görüntü (Fotoğraf: WEF websitesi, n.d.).

dengezsizlik daha belirgin hale gelmiştir. Genel olarak, tarih boyunca farklı ülkeler arasındaki kalkınma süreci ve sanayileşme yolundaki önemli farklılıklar nedeniyle, gelişmiş ülkeler arasında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ve özellikle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki “Kuzey-Güney uçurumu”, gelişme yolu bağımlılığının kendi kendini güçlendiren etkisi nedeniyle sürekli olarak genişlemektedir. Daha da önemlisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge yönetiminden kurtulan birçok yeni bağımsız ülke, kalkınma arayışında çoğunlukla gelişmiş ülkelerin izlediği sanayileşme yolunu seçmiştir. Ancak sonuçlar pek tatmin edici olmamış ve dünya ekonomisindeki dengezsizlik daha da ciddi bir hal almıştır. WEF'in ortaya çıkışı dünya ekonomik düzenini bir ölçüde istikrara kavuşturmuş ve az

gelişmiş ülkeler için nispeten istikrarlı bir rekabet ortamı sağlamış olsa da, gelişmiş ülkelerin ekonomik refahı ve krize müdahalesi için daha elverişli gelişme fırsatları da sunmuştur. *Foreign Affairs* dergisinin 1995 kış sayısında, o dönemde dünyada 20'den fazla zengin ülke bulunduğu, ancak sadece 10 kadar ülkenin zengin ülkelerle arasındaki farkı daralttığı, 140 veya daha fazla ülke ile zengin ülkeler arasındaki farkın ise açılmaya devam ettiği belirtiliyordu. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (UN DESA) tarafından hazırlanan “World Economic Situation and Prospects 2022” (Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler 2022), 20 yılı aşkın bir süredir devam eden kalkınmanın ardından farklı ülkeler arasında ve ülkeler içinde zengin ve yoksul arasındaki uçurumun daha da derinleştiğini göstermektedir.

Dünya Bankası ayrıca, 2023 yılında gelişmiş ülkelerin üretim seviyelerinin temelde COVID-19 pandemisi öncesi seviyeye geri döneceğini, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun üretiminin pandemi öncesine göre yaklaşık %4 daha düşük olacağını ve hatta bazılarının yaklaşık %8 daha düşük olacağını bildirdi. Dünya Bankası Başkanı David Malpass durumu, “Küresel makroekonomik dengelessizlikler daha önce görülmemiş bir seviyeye ulaştı.” diye tanımladı (Li, 2022).

Son olarak, küreselleşme karşıtlığının sert bir siyasi yönü vardır. WEF’in dünya ekonomisinin küreselleşmesini, entegrasyonunu ve liberalleşmesini teşvik etmesi sürecinde, küreselleşme karşıtlığının içsel geni tamamen dejenere olmamıştır. Siyasallaşma her zaman mevcut olmuş, hegemonik gücün çıkarları ve talepleri doğrultusunda tekrarlanmıştır. Örneğin, 1982 yılındaki Forum kapsamında düzenlenen dünya ekonomi liderlerinin ilk gayri resmi buluşmasında ABD Başkanı Reagan, kapitalist kampın Sovyetler Birliği liderliğindeki sosyalist kampa karşı muhalif pozisyonunu sürdürmesini açıkça talep etti. Sovyetler Birliği ile yakın ekonomik ilişkilerin engellenmesi çağrısında bulundu ve “müttefiklerimizle birlikte çalışma” sözünü verdi. Subprime mortgage krizi karşısında ABD eski Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice 2008 forumunda şunları söyledi: “Küresel ekonominin temellerine hala derin bir güven duyuyoruz ve serbest ekonomi inancını hayata geçirmeye devam edeceğiz” (Er, 2008). Ancak WEF, ABD ve diğer gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından başlatılan ticari korumacılığa, Çin’den tedarik zincirlerini ayırma ve kesme girişimlerine, sözde “riskten arındırma” önlemlerine, yüksek teknoloji yaptırımlarına ve Trump’ın “Önce Amerika” politikalarına kayıtsız kalmış ya da görmezden gelmiştir ki bunların hepsi serbest rekabet meka-

nizmalarına ve sözleşme ruhuna ters düşmektedir. Örneğin, 2024 yılında “Küresel İşbirliği Barometresi”nin yayınlanmasına katılan McKinsey & Company’nin küresel yönetici ortağı Bob Sternfels, özenle seçilmiş bir şekilde “ ‘Ayrıklaştırma’ gibi çok fazla bölücü terim kullandık” (Yu, Yan ve Xu, 2024) dedi, ancak devamında, Davos’a “ayırışma” kelimesini değil, “işbirliği” kelimesini getirmenin önemli olduğunu belirtti. Böyle bir ne şiş yansın ne kebab kabilinden yaklaşımın Forum’un misyonu ve bildirgesi açısından güven verici olmadığı açıktır. Daha da ciddisi, WEF’in neoliberal değerleri, “siyasallaştırılmaya” ve “silahlandırılmaya” yatkın işlevsel doğasını açığa çıkaran bariz çifte standartlarına yol açmıştır.

Tarihsel materyalist bir analiz kullanarak, WEF’in neoliberal yöneliminin, küresel ekonomik krizlerin ele alınması ve önlenmesinde aşılamaz yapısal sınırlamalar içerdiğini, dolayısıyla dengeli ve sürdürülebilir ekonomik küreselleşmeyi esaslı bir şekilde ilerletemediğini göstermektedir.

Forum, örneğin 1988 yılında Yunanistan ve Türkiye arasında “Davos Deklarasyonu” olarak bilinen saldırmazlık anlaşmasının imzalanmasını başarılı bir şekilde kolaylaştırmış ve daha sonra meydana gelen benzer silahlı olayların çözümünde de rol oynamıştır. Ancak 2022’de durum tam tersiydi. Bir yandan Rusya ve Ukrayna arasındaki askeri çatışmaya yanıt olarak Rusya’ya tek taraflı yaptırımlar uygulandı. Sadece Rus hükümet yet-

kililerine yaptırım uygulanmakla kalmadı, sıradan Rusların da foruma katılması yasaklandı.

Öte yandan, Rusya'nın ilgili eylemlerine yönelik kapsamlı eleştiriler de bulunmaktadır. Bunlar arasında George Soros'un "Çin ve Rusya'nın özgür dünyaya tehdit oluşturduğu teorisi", AB'nin Rusya'ya petrol ambargosu uygulama tepkisi ve Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskyy'nin eleştirileri ve Batılı ülkelere dış tehditler karşısında birlik olma çağrısı yer alıyor. Zelenskyy, Putin'i kamuoyuna açık bir şekilde suçlamaya ve Batı ülkelerine, o yıl Rusya'yı yenmek için Ukrayna'ya destek vermeye devam etmenin önemini vurgulamaya davet edildi. Bu arada Forum toplantılarına dört BRICS ülkesi olan Hindistan, Brezilya, Suudi Arabistan ve Güney Afrika'nın da aralarında bulunduğu 18 Asya ülkesi ve 12 Afrika ülkesi katıldı. Ancak, Biden yönetiminin (ABD) İsrail-Filistin çatışmasında İsrail'i destekleme konusundaki çifte standardı

ve Zelenskyy'nin İsrail'e verdiği destek nedeniyle, siyasi duruştaki farklılıkları ve Küresel Güney ile ilişkilerdeki kırılmayı şüphesiz derinleştirmiştir.

Bu nedenle WEF uzun zamandır sorgulanmakta ve eleştirilmekte, muhalif sesler hiç kesilmemektedir. WEF'in, neoliberalizmin etkisi altında, genellikle büyük kapitalistlerin temel çıkarlarını koruyan ve küresel zenginliğin dağılımını tekellerine almalarına yardımcı olan bir kontrol aracı olduğu görüşü savunulmaktadır. Hatta bazıları forumu dünya zenginliğinin kutuplaşmasının başlatıcısı, doğal çevrenin tahrip edicisi ve toplumsal barış ve istikrara yönelik bir tehdit olarak görmektedir.¹ Örneğin, küreselleşmenin ateşli bir savunucusu, Dünya Bankası'nın eski baş ekonomisti ve eski ABD Başkanı Obama'nın ekonomi danışmanı Larry Summers, "serbest piyasanın" tüm sosyal sorunları çözebileceğine dair aşırı bir inanca sahiptir.

"WEF'i yönlendiren neoliberal paradigma altında, bu kurum küresel ekonomik krizler için etkili yönetim stratejileri önerme konusunda yapısal olarak yetersiz kalmakla kalmaz, aynı zamanda rant arayışına dayalı faaliyetler yoluyla sermaye kaynaklarının israfını da sürdürür" (Fotoğraf: Bluediamondgallery, t.y.)

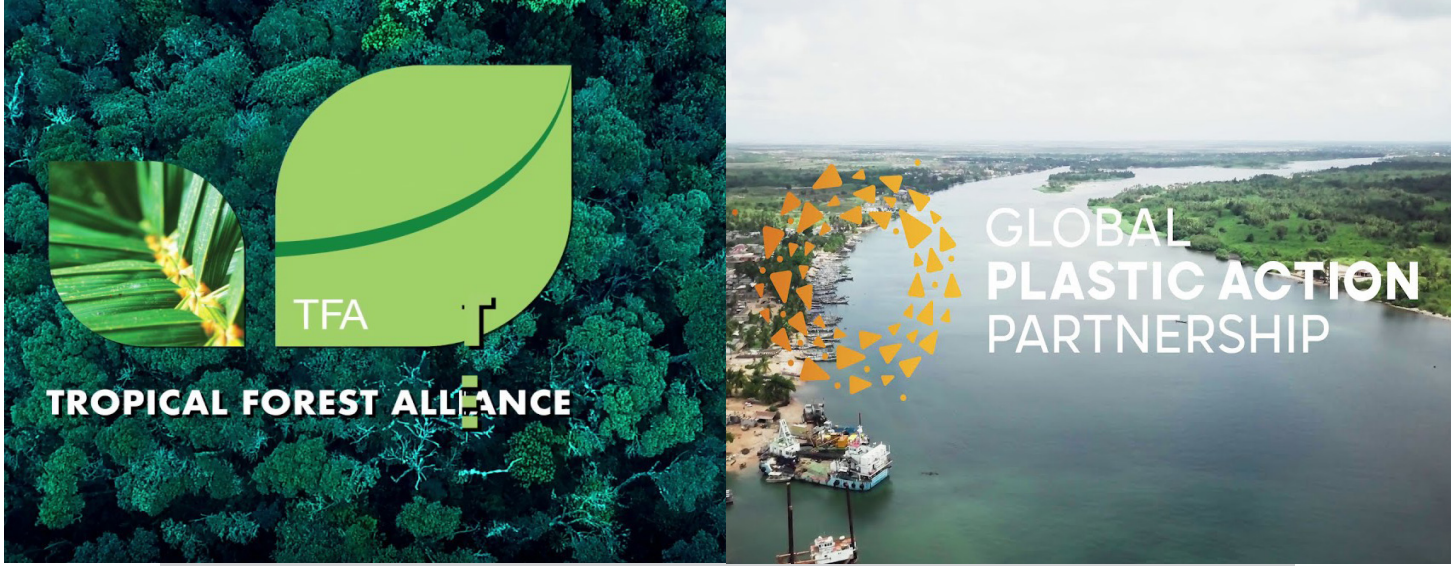
Hatta “zengin ülkelerin zehirli atıklarla başa çıkabilmeleri için en uygun davranışın, sırf daha ekonomik olduğu için bu atıkları yoksul ülkelere boşaltmaya karar vermeleri olduğunu” açıkça öne sürmüştür. Bu nedenle forum, ekonomik küreselleşmenin gelişimine katkıda bulunamamakla kalmayıp potansiyel olarak onu yoldan çıkarmakla da eleştirilmektedir. Sonuç olarak, ekonomik küreselleşmenin kendisine yüzeysel olarak karşı çıkılmış, kapitalist hegemonyacılığın temel eleştirisi “ağaçlar için ormanı kaçıрма” durumunda gözden kaçırılmıştır.

Aslında neoliberalizm kapitalizmin tarihsel sınırlamalarından kaçamaz ve özel tekeli sermayenin küreselleşmesinin sömürücü doğasını anlayamaz. Dolayısıyla, kapitalist ekonomik küreselleşmenin krizini çözmek için etkili karşı önlemler önermesi mümkün değildir. Ne yazık ki, çağdaş akademik sorgulama, kökleri ekonomi-politik analize dayanan üç yapısal eksiklik sergilemektedir. En başta, Dünya Ekonomik Forumu’nun neoliberal ideolojik yöneliminin eleştirel sorgulaması, tarihsel materyalist çerçeveler içinde yeterince teorize edilmemiştir. İkincisi, onun küreselleşmiş etkisinin ikili araçsal doğası -aynı anda hem sermaye birikiminin koordinasyonu için mekanizmalar hem de krizin yerinden edilmesinin vektörleri olarak- akademik söylemde henüz sistematik olarak diyalektikleştirilmemiştir. Kurumun kapitalizmin döngüsel krizlerine aracılık etmedeki yapısal iktidarsızlığını, özellikle de küreselleşmiş üretici güçler ile sermayenin ulus ötesi birikim rejimi arasındaki metabolik çelişkileri aşmadaki başarısızlığını analiz eden materyalist eleştirinin yokluğu özellikle dikkat çekicidir.

Bunun ışığında, Marx’ın sermaye birikimi teorisine dayanan bu çalışma, uluslararası tekeli

sermayenin “mekân-zamansal düzeltme” mantığını sistematik olarak eleştirmek için teorik bir çerçeve inşa etmektedir. Tarihsel materyalist bir analiz kullanarak, WEF’in neoliberal yöneliminin, küresel ekonomik krizlerin ele alınması ve önlenmesinde aşılabilir yapısal sınırlamalar içerdiğini, dolayısıyla dengeli ve sürdürülebilir ekonomik küreselleşmeyi esaslı bir şekilde ilerletemediğini göstermektedir.

Küresel ekonomik yönetişimin sözde kilit meseleleri, esasen küresel sermaye birikimi sürecindeki ekstraktif birikimin çelişkilerine yönelik kurumsal çözümlerdir. Sermaye mantığının egemenliği altındaki forum mekanizması, ne Lenin’in ortaya koyduğu emperyalizmin asalak birikim özelliklerini aşabilmekte ne de Harvey’in işaret ettiği zaman-mekân sıkışması ışığında merkez ve çevre ülkeler arasındaki sermaye dolaşımındaki yapısal kırılmaları çözebilmektedir. Bu kurumsal paradoks, kapitalist ekonomik küreselleşme ile küreselleşme karşıtlığı arasında diyalektik ve çatışmacı bir evrime yol açmaktadır; yani sermaye birikiminin genişleme dürtüsü, değer artışı sağlamak için küresel mekânsal yeniden örgütlenmeye ne kadar çok dayanırsa, emek ve sermaye arasındaki sınır ötesi karşıtlık yoluyla mevcut birikim sistemini o kadar çok bozuma uğratmaktadır. Sermaye küreselleşmesinin kar amaçlı, sömürücü ve tekeli doğası ile birikim ve evrim yasalarının ekonomik küreselleşmede temel ve belirleyici bir rol oynadığı açıktır. Bu nedenle, dünya ekonomik düzeni reform, yenden yapılanma ve kurumsal yenilikten geçmezse, WEF’in liberal politika çerçevesi ve müzakere sistemi, ekonomik küreselleşmenin kapitalist krizini hafifletme ve önleme ve dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlama misyonunu gerçekten yerine getiremez.

“Dünya Ekonomik Forumu’nun üyelik sermayesi, kurumsal üyelerinin sermaye birikim süreçleriyle yapısal bir simbiyoz sergilemektedir. Bu simbiyoz, Tropikal Orman İttifakı ve Küresel Plastik Eylem Ortaklığı gibi girişimlerde işlevselleştirilen sermaye devreleri aracılığıyla somut olarak ortaya çıkmaktadır”
(Fotoğraf: globalplasticaction.org ve tropicalforestalliance.org, t.y.).

Dünya Ekonomik Forumu’nun Küreselleşmeyi Etkilemesinde Başlıca Konular

Küreselleşmeyi etkileme konusunda, WEF ile bağlantılı başlıca konulardan biri, yalnızca uluslararası tekeli sermaye ile belirli çıkarlara ve bağlantılara sahip olması değil, aynı zamanda önemli ölçüde uluslararası tekeli sermayenin baskın etkisine maruz kalmasıdır. Küreselleşmiş sermaye birikimi, dünya ekonomisinde göreceli aşırı üretim ile karakterize edilen döngüsel krizlerin temel nedenidir. Sonuç olarak, WEF’i yönlendiren neoliberal paradigma altında, bu kurum küresel ekonomik krizler için etkili yönetim stratejileri önerme konusunda yapısal olarak yetersiz olmakla kalmaz, aynı zamanda rant arayışına dayalı faaliyetler yoluyla sermaye kaynaklarının israfını da sürdürür. Dahası, bu işleyiş mantığı tekeli sermayenin mekânsal-zamansal çelişkilerini yoğunlaştırarak,

küreselleşmiş değer zincirleri genelinde krizin yıkıcı etkilerini artırmaktadır.

WEF ve sermaye çıkarları arasındaki bağlantı

WEF’in işletim kurumu temel olarak iki bölümden oluşmaktadır: Fon Kurulu ve Yönetim Komitesi. Bunlardan ilki kuruluşun en üst makamı olup WEF’in stratejik planlama ve hedeflerine ilişkin davranışsal karar alma süreçlerinden sorumludur. İkinci ise WEF’in daimi idaresi olup, organizasyon ve uygulamadan, hizmetlerin yönetilmesinden ve faaliyetlerin düzenlenmesinden sorumludur. Normal işleyişlerinin önemli temeli, Forum’un dengeli bir gelir ve gidere ve sürekli bir parasal fon yatırıma sahip olmasıdır.² Bu fonların başlıca kaynakları üye işletmelerin kârları ve bağışlarıdır. Bu nedenle WEF’in özel sermaye, özellikle de uluslararası tekeli sermaye ile belirli çıkar ilişkileri vardır.

Özel sermaye, sabit ve değişken sermayenin doğrudan birikimine ek olarak, “sermaye rantı” olarak bilinen dolambaçlı bir yolla dolaylı birikime de uğrar. Sermaye rantı genellikle iki ana şekilde işlemektedir. Yurtiçi ortamlarda, sermaye üretken olmayan politik alanlara yatırılır ve teknelci kaynaklar hükümet politikalarını etkileyerek elde edilir ki buna “güç rantı kollama” denir. Dış ortamlarda ise, sermaye üretken olmayan uluslararası ekonomik örgütlere yatırılır ve uluslararası ekonomik düzenin yeniden inşası, dünya ekonomik görünümünü ve hükümetler arasındaki uluslararası ekonomik işbirliğini etkileyerek yönlendirilir, böylece gelecekteki teknelci güç korunur ki bu da “beklenti rantı”³ olarak adlandırılır. Bu rant kollama davranışlarının her ikisi de şu anda doğrudan üretim için mevcut olan artı değeri çarçur eder ve bunun yerine sermayeyi gelecekte elde edilebilecek potansiyel sermaye birikimine yönlendirir.

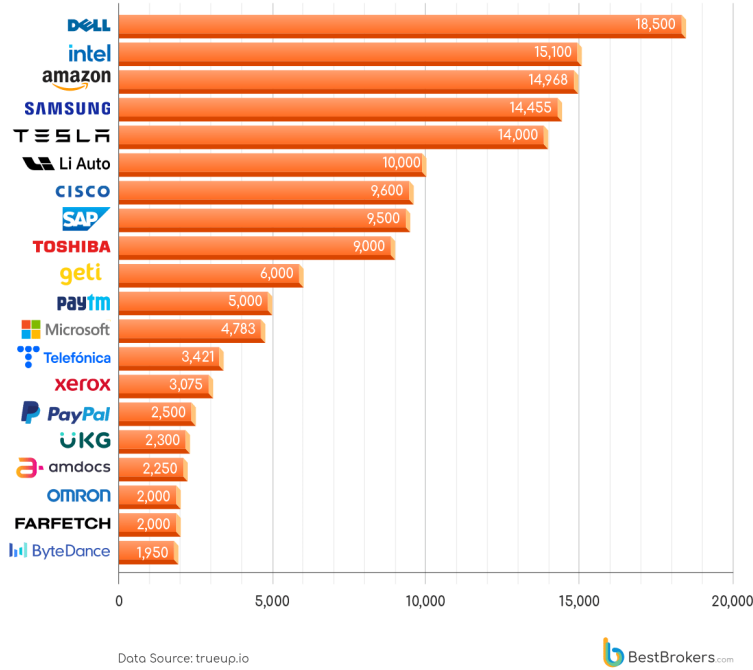
Aradaki fark, “güç rantı kollama”nın sermayenin doğrudan hükümeti “ele geçirmesi”, düzenlemelerini etkilemesi ve kısa vadede kaynakların eşitsiz teknelci dağılımını sağlaması, “beklenen rant kollama”nın ise sermayenin hükümetler arasında makroekonomik politika koordinasyonunu dolaylı olarak “teşvik etmesi”, dünya pazarının küreselleşmesini etkilemesi ve uzun vadede kaynakların eşitsiz teknelci dağılımını sağlamasıdır. 2004 yılında forum, “rant kollama” performansını iyileştirmek ve WEF’in küresel etkisini genişletmek için “Küresel Genç Lider” ödülünü oluşturdu. Forum, kendisiyle işbirliğini güçlendirmek ve küresel stratejik planlama ve hedeflerinin gerçekleştirilmesine hizmet etmek üzere çeşitli ülkelerdeki farklı sektörlerden birincil etkiye ve gelişme potansiyeline sahip genç yetenekleri seçmektedir. Bu da, WEF’in diğer kuruluşlara kıyasla sermaye ile daha güçlü bir bağı olduğunu ve sermayeye daha bağımlı olduğunu göstermektedir. Sermayenin rekabetten tekele

doğru evrilen hareket biçiminin mantığını takip edersek, WEF’in neoliberal eğilimi, sermayenin küreselleşmesinin üç temel doğası olan kâr arayışı, sömürü ve teknelciliğin yanı sıra sermayenin uluslararası teknelciliği tarafından oluşturulan içsel “kronik hastalığının” etkili bir şekilde tedavi edilmesini zorlaştırmaktadır.⁴

WEF, sermayenin küreselleşmiş kâr arayışı zorunlulukları ile neoliberal finansallaşmaya özgü sistemik fırsatçılık arasındaki içsel çelişkiyi esaslı bir şekilde uzlaştırdı mı?

WEF’in görünürdeki kar amacı gütmeyen yapısı, fırsatçı yatırımları hayırsever kurumsal ele geçirme yoluyla sermayenin kendini değerlendirme sürecini ortaya koyan, bünyesindeki ulusötesi oligopolilerin sermaye yeniden üretim zorunluluklarıyla diyalektik bir gerilim içinde bulunmaktadır. Sinema yapımında auteurist paradigma —yönetmenin estetik ontolojiye sadakatinin ticari uygulanabilirliği sistematik olarak ikincil kıldığı paradigma— sermayenin hayırseverlik alanlarını kendi bünyesine katmasıyla yapısal bir benzerlik içindedir: tıpkı film yatırımcılarının, sanatsal bütünlüğü kaçınılmaz olarak deforme eden kâr yeniden üretim zorunlulukları yoluyla piyasa disiplini dayatması gibi, ulusötesi teknelci sermaye de Dünya Ekonomik Forumu’nun kâr amacı gütmeyen görünüşünü, değer biriktirme stratejilerini ilerletmek için araçsallaştırır ve kapitalizmin içsel krizleri nedeniyle sürdürülebilirlik iddialarını sınırlı hale getirir. Marx (1976: 254), “yalnızca soyut olarak daha fazla servete el koyma, faaliyetlerinin arkasındaki tek itici güç olduğu süreç, kapitalist olarak, yani kişileştirilmiş ve bilinç ve irade ile donatılmış sermaye olarak işlev gördüğüne” keskin bir şekilde işaret etmiştir. Daha önemlisi, “ne de tek bir işlemle kâr etmelidir. Onun amacı daha ziyade kâr elde etmenin sürekli hareketidir”

Grafik. 2024'te en çok çalışanı işten çıkaran teknoloji şirketleri

“Son derece sömürücü çalışma sistemleri, zaman yoksunluğu yoluyla sistematik olarak mutlak artı değer elde ederken, Microsoft, Twitter ve Apple gibi teknoloji oligopolleri tarafından yapılan büyük ölçekli işten çıkarmalar, endüstriyel yedek orduyu yapay olarak genişletmektedir” (Grafik: bestbrokers, 2024).

(1976: 254). “Bu kârlar sadece hızlandırılmış birikimin kaynağı olmakla kalmaz, aynı zamanda sürekli olarak yaratılan ve her zaman yeni yatırım alanları arayan ek sosyal sermayenin büyük bir kısmını da tercih edilen üretim alanına çeker” (1976: 578). Bu, sermayenin ontolojik dürtüsünü ortaya koyar: özel sermayenin varoluşsal amacı, geçici kazançların ötesine geçer ve sermayenin kendini değerleştiren metabolizmasına içkin sınırsız kâr birikiminin sürekli peşinde koşma olarak gerçekleşir — bu süreç, kapitalizmin genişlemeci bütünlüğüne içsel olarak bağlıdır. WEF’in kâr amacı gütmeyen faaliyetleri, bu nedenle neoliberal yönetişimin bir aygıtını oluşturur — hayırseverlik tiyatrosu, “paydaş kapitalizmi”nin sömürücü faaliyetlerini stratejik olarak gizler. Hiçbir kurumsal reformizm sermayenin değer

yasasını askıya alamaz, çünkü bu tür “insani” cepheler, finansallaşmış sermayenin etik üretim göstergisi yoluyla aşırı birikim çelişkilerini çözdüğü değer biçimleridir.

WEF’in mali kayıtları, kapitalist yeniden üretim döngüleri altında artı değerın gerçekleşmesinin belirgin bir modelini ortaya koymaktadır. Kapitalist yeniden üretimin doğasında bulunan döngüsel kriz eğilimlerine rağmen -1973-1974 WELCOM girişimi sırasında sermayenin aşırı birikiminde ve 2020-2021’de önemli mali açıklara yol açan pandemi kaynaklı emeğin metalaştırılması kesintilerinde kendini gösteren- yıllık artı değer sürdürme eğilimi yukarı doğru bir yön sergilemiştir. Mali rezervler kriz dışı aralıklarda sürekli olarak 10 milyon CHF’yi aşarken, toplam üye katkıları 0,25 milyar CHF’ye yaklaştı.

Küresel sermaye birikim oranlarındaki durgunluğun ortasında genişleyen ilkel birikim paradoksu, geç kapitalizmde düşen kar oranı ile egemen sınıf fraksiyonlarının kamulaştırılan artığa stratejik olarak yeniden yatırım yapması arasındaki diyalektik gerilimi ortaya koymaktadır. Marx'ın (1976: 254) değerlendirmesi, sermayenin görünüşte irrasyonel olan bu davranışını açıklayabilir: "Tüccar yeni elde ettiği kârı hiçbir şey saymasa da, yine de gözü her zaman gelecekteki kârındadır." Ancak bu, sermayenin artı değeri sömürücü bir şekilde ele geçirerek gerçekleştirdiği ilkel birikim tarzı genişleme ile piyasa rekabetinde sürekli sermaye birikimi arasındaki diyalektik bir çelişkidir. Dünya Ekonomik Forumu'nun ilan ettiği "fedakarlık", esasen tekeli finans sermayesinin sistematik olarak beslenmesini ifade eder ve bu, kriz önleme kurumsal mekanizmaları aracılığıyla süper kâr elde etmenin sürdürülebilirliğini sağlar. Sermaye biçiminin bu tür bir evrimi, anarşik piyasalardaki risk yüklü değer artışını, küresel yönetim mimarisine dayalı yapısal bir rantçı sisteme dönüştürür ve böylece artı değerın ulusötesi dağılımının yeniden yapılandırılmasını kurumsallaştırırken, kapitalizmin temel çelişkilerini gizler.

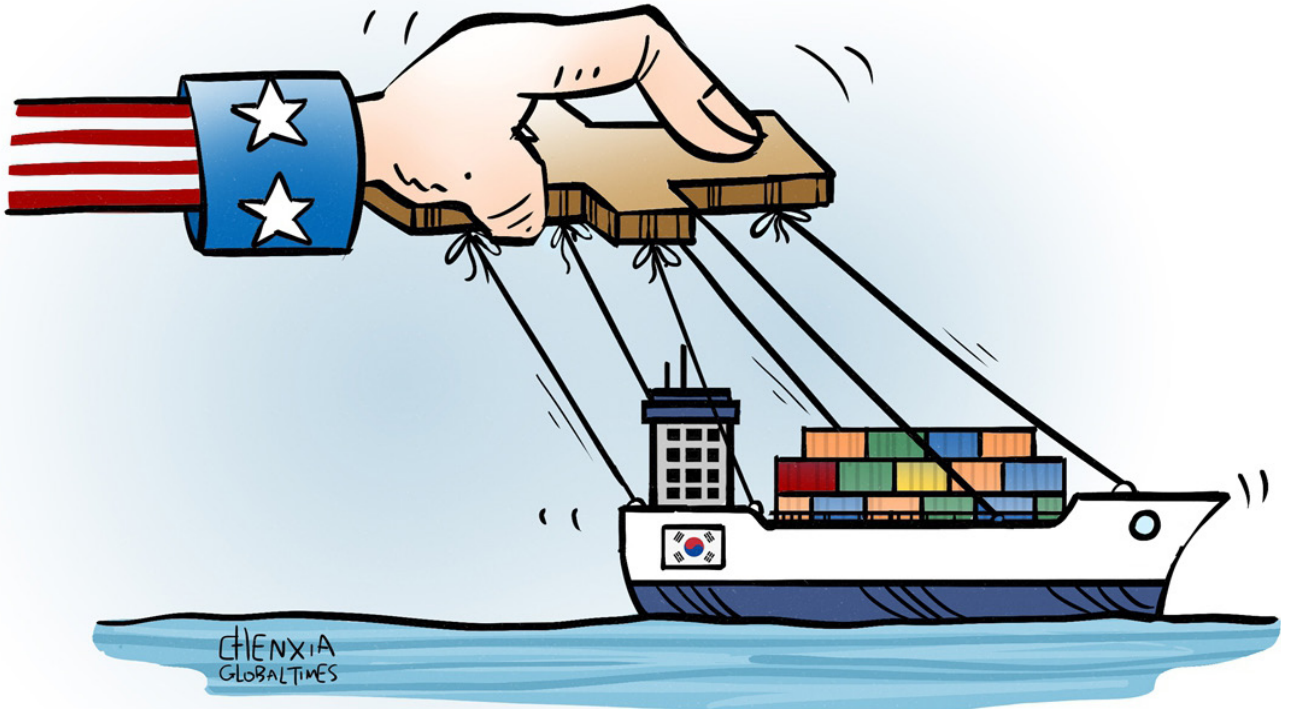
Dünya Ekonomik Forumu'nun üyelik sermayesi, kurumsal üyelerinin sermaye birikim süreçleriyle yapısal bir simbiyoz sergilemektedir. Bu simbiyoz, Tropikal Orman İttifakı ve Küresel Plastik Eylem Ortaklığı gibi girişimlerde işlevselleştirilen sermaye devreleri aracılığıyla somut olarak ortaya çıkmaktadır. Forum, kurumsallaşmış yatırım yönetişim çerçeveleri oluşturarak, ulusötesi tekel sermayesinin stratejik planlamasını sistematik olarak koordine etmektedir. Bu gelişme, spontane kısa vadeli arbitrajdan, gezegen ölçeğinde değer elde etme ile karakterize edilen, yönetimle uyumlu uzun vadeli stratejik dağıtımına geçiş yapan bir sermaye değerlendirme stratejisini göstermektedir.

WEF, neoliberal hegemonyanın altında küreselleşmiş sermayenin sömürücü mantığına içkin yapısal asimetrileri eleştirel bir şekilde ortaya çıkarmış mıdır?

WEF'in "paydaş sermaye birikimi rejimi", genel sermaye birikimine içkin değer yabancılaşmasını diyalektik olarak yeniden üretirken, kâr mühendisliği mekanizmaları, kapitalizmin sosyal metabolizması içinde yapısal olarak tasarlanmış eşitsiz sömürü matrislerini epistemik olarak gizlemektedir. Fenomenolojik tezahürleri ne olursa olsun, sermayenin kârı temelde, artı değer olarak kristalize edilen artı emeğin eş değer bir değişim olmaksızın sistematik olarak el konulduğu kamulaştırıcı aygıt tarafından oluşturulmaya devam etmektedir. İster sanayi kapitalizmi, ister finans kapitalizmi ya da dijital kapitalizm olsun, üretim araçlarının özel mülkiyetinin olduğu bir sistemde olduğu sürece, sermayenin ücretli emeği sömürdüğü üretim tarzı değişmeyecektir. Değişen, artı değere doğrudan el koymaya yönelik üretim yöntemleri ve artı değere dolaylı olarak el koymaya yönelik dağıtım biçimleridir. Örneğin üretkenliğin evrensel dijitalleşmesi, sermaye sömürüsünün derecesini diyalektik olarak yoğunlaştırır: aşırı sömürücü çalışma sistemleri ("996"/"997" modeliyle temsil edilir) zaman yoksunluğu yoluyla mutlak artı değeri sistematik olarak çıkarırken, teknoloji tekelleri (Microsoft, Twitter ve Apple gibi) tarafından yapılan büyük ölçekli işten çıkarmalar endüstriyel yedek orduyu yapay olarak genişletir. Dijital Taylorizm tarafından işgücü fazlalığının gerçek zamanlı optimizasyonu yoluyla artan emek yoğunluğu ve istikrarsızlıktan oluşan bu ikili mekanizma, Marx'ın tanımladığı gibi sömürü için mevcut artı nüfusu genişletmektedir. Dolayısıyla WEF tarafından savunulan "paydaş kapitalizmi" üç katmanlı bir sömürü mekanizması oluşturmaktadır: Forum'un

performansında sermayenin paydaşları tarafından doğrudan bir sömürü biçimi olmamasına rağmen, finansallaştırılmış sermayeleri, artı değeri zaten bölüşmüş olan rantiyelerin yeniden dağıtımı yoluyla türev bir değer çıkarımı elde etmektedir. Bu durumun, dağınık halde bulunan farklı işlevsel sermayelerin görece bağımsız ve dolaylı sömürsünden farklı olduğu unutulmamalıdır. Bunun yerine, dolaylı sömürünün yoğunlaşmış ve görece birleşmiş bir biçimidir. Yani Forum, farklı işlevlere sahip kapitalistler arasında örgütlü bir ittifakı bir dereceye kadar hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır; bu da ücretli emeğin tüm burjuvazi tarafından birleşik bir şekilde sömürülmesini gerektirmekte ve Marx'ın "kolektif kapitalist" (*Gesamtkapitalist*) olarak öngördüğü şeyi ortaya koymaktadır.

Dahası, bu tür bir sömürü kapitalizmdeki servet uçurumunu daraltmakta başarısız olmakla kalmayacak, aynı zamanda kutuplaşmanın eşitsizliğini de sürekli olarak genişletecektir. Tarihsel kayıtlar, Kuznetsçi iyimserliğin neoliberal mitini kesin bir şekilde çürütmektedir - sermayenin beş yüzyıllık tarihsel hareketi, burjuva toplumunun "servet kutuplaşması yasasının" sömürü matrislerini sistematik olarak yoğunlaştırdığını göstermektedir. Kuznets'in ters-U hipotezinin geçici eşitsizlik olarak çerçevelediği şey, şimdi sermayenin ebedi hareket yasası olarak açığa çıkıyor: Artı değerın finansallaşmış devrelerde amansız yoğunlaşması, genişletilmiş yeniden üretimin sermayenin organik bileşimi ile emeğin geçimlik ücret sepeti arasındaki uçurumu sürekli olarak genişlettiği yer.

"Sermayenin serbestleşmesi sürecinin derinleşmesiyle birlikte, kapitalist egemen küresel ekonomik sistem içindeki eşitsizlik de yoğunlaşmaktadır" (Karikatür: Global Times, 2025).

Thomas Piketty, kapitalist ülkelerdeki eşitsizliğin sürekli yoğunlaştığını doğrulamak için Avrupa ve Amerika'daki servet ve gelire ilişkin yaklaşık 300 yıllık tarihsel verileri kullanmıştır (Piketty, 2014). Joseph Stiglitz (2018), Amerika Birleşik Devletleri'nde en tepedeki %1'lik kesimin ortalama reel gelirinin 1980'den 2014'e kadar %169 artarken, ortalama hane gelirinin yalnızca %11 arttığına dikkat çekmiştir. Özellikle, ücret artışı verimlilik artışından önemli ölçüde daha yavaş ve bu da temelde sömürünün yoğunlaşmasıyla tutarlıydı: "Birikim yasasının, emeğin sömürülme derecesindeki her azalmayı ve sermaye ilişkisinin daha büyük ölçekte sürekli yeniden üretimini ciddi şekilde tehlikeye atabilecek emek fiyatındaki her artışı dışladığı" sonucuna varılmıştır (Stiglitz, 1976: 771-772).

Dünya ekonomisinin gelişimindeki dengesizlik hiçbir zaman özel olarak tartışılmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki fakirleşmenin büyümesi söz konusu olduğunda bile, yerel ve uluslararası sömürü konusuna veya çoğunluğun refahının artırılması meselesine hiç değinilmemiştir. Dahası, Çin'in mutlak yoksulluğu tamamen ortadan kaldırma deneyimi de görmezden gelinmiş, daha fazla tartışma ve geniş tanıtım yapılmamıştır.

WEF'in yıllık toplantılarının yıllar içindeki temalarına baktığımızda, odak noktasının ekonomi

ve yönetimden kamu politikası, sosyal yönetim, iklim ve çevre ve uluslararası anlaşmazlıklar gibi diğer alanlara doğru giderek genişlediğini görüyoruz. Ancak, dünya ekonomisinin gelişimindeki dengesizlik hiçbir zaman özel olarak tartışılmamıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki fakirleşmenin büyümesi söz konusu olduğunda bile, yerel ve uluslararası sömürü konusuna veya çoğunluğun refahının artırılması meselesine hiç değinilmemiştir. Dahası, Çin'in mutlak yoksulluğu tamamen ortadan kaldırma deneyimi de görmezden gelinmiş, daha fazla tartışma ve geniş tanıtım yapılmamıştır. Daha da vahim olanı, yıllık toplantılarda sermayeye karşı makul çıkarlar için mücadele etme hakkına sahip olacak hiçbir işçi sınıfı veya işçi sendikası temsilcisinin bulunmamasıdır. Forum'un misyonunun özünün bu olması gerekmiyor mu? Öyle olsaydı, son derece ilerici olan Dünya Sosyal Forumu⁵ nasıl yeni bir başlangıç yapabilir ve WEF ile rekabet edebilirdi (Ding, 2006)?

Dünya Ekonomik Forumu, sermayenin küreselleşmiş tekel oluşumu ile uluslararası yönetim çerçevelerine gömülü düzenleyici paradokslar arasındaki diyalektik gerilimi önemli ölçüde azalttı mı?

WEF tarafından desteklenen küreselleşme paradigması, temelde kapitalist birikimin amansız yasaları tarafından koşullandırılan ve nihayetinde belirtilen hedeflerini aşmakta başarısız olan tarihsel olarak sınırlı bir karakter sergilemektedir. WEF'in temelini oluşturan kapitalist birikimin operasyonel mantığı üçlü belirlemeler ortaya koymaktadır: uluslararası tekelci sermayenin ekonomik desteğiyle maddi temelinde, uluslararası oligopollerin değerlendirme dinamiklerine yönelik teleolojik yöneliminde ve sermaye akışlarının stratejik kanalizasyonuna yönelik usüle ilişkin mekanizmasında. Bu

"Tarihsel olarak kapitalist hegemonya üç mekânsal-zamansal yineleme geçirmiştir. Şu anda ise dijital sermaye hegemonyasına (platform kapitalizmi) doğru paradigmatic bir yeniden yapılanma sürecinden geçmektedir" (Çizim: Monthly Review, t.y.).

üçlü yapı, geç kapitalizm altında tekelci rekabetin küreselleşmesine sadece uyum sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda bunu hızlandırıyor.

Dünya Ekonomik Forumu, finansman aygıtında neoliberal bir kurumsal reform gerçekleştirerek, kar amacı gütmeyen genel forumların temel olarak dayandığı istikrarsız katılım ücreti modelini, istikrarlı ve garantili üyelik ücretlerine ve stratejik ortak öz sermaye katılım ücretlerine öncelik veren ve katılım ücretlerinin ikincil bir rol oynadığı bir teşvik modeline dönüştürmüştür. Bu yapısal yeniden bileşim, birikim rejimlerinin yapısal gömülülüğü yoluyla sermaye mantığını sağlamlaştırmakta ve şarta bağlı katılım ücretleri yerine sermayeleştirilmiş üyelik aidatlarına ve stratejik ortaklardan alınan öz sermaye katılım ücretlerine öncelik vermektedir. Bu üyeler, forum faaliyetlerine katılımlarına göre başlıca dört

tür ortaklık olarak sınıflandırılmaktadır: endüstri, stratejik, yarı-stratejik ve bölgesel. Bunların hepsi toplam gelirleri veya varlıkları 5 milyar ABD dolarını aşan ve dünya çapında ilk 1000 arasında yer alan çok uluslu işletmelerdir. Kendi sektörlerinde ve bölgesel ekonomilerinde "temel" veya "baskın" pazar gücüne sahiptirler.⁶ Bu temel ortaklar, belirli bir sektörün, belirli bir bölgenin ve hatta farklı sektör ve bölgelerin genel stratejisi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir. Buna karşın, lider ortaklar çoğunlukla sektörlerin ve bölgelerin gelecekteki gelişiminde öncü rol oynayan küresel büyüme işletmeleridir (Song, 2016). Bu nedenle, WEF tarafından özenle seçilen üye işletmeler üç temel özelliğe sahiptir: uluslararası nüfuz, yoğun birikim ve tekelci hegemonya. Önde gelen uluslararası tekelci sermayenin örgütlenmesini tam olarak yansıtmaktadırlar.

İşletmeleri belirleyen birkaç sahip, yani hakim hissedarlar, önde gelen ulusötesi tekelleşen sermayenin kişileşmiş halidir. Bu durum WEF'in "güvenilirlik yönelimi" sorusunu gündeme getirmiyor mu?⁷ Bu organik bileşim, Forum'un yönetim protokolleri aracılığıyla sermayenin metabolik tahakkümünün yeniden üretilmesindeki yapısal suç ortaklığını diyalektik olarak zorunlu kılmıyor mu?

Daha ileri bir tartışma, sermayenin kâr peşinde koşan doğasının, tekelleşen sermayenin ancak ve ancak tekelleşen kârların gerçekleştirilmesi için var olduğunu, yalnızca kâr birikiminin metabolik süreci yoluyla geliştiğini ve işlediğini belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu içsel devrim zorunlu olarak tekelleşen sermayenin uluslararası konfigürasyonlarında - daha doğrusu sermayenin küreselleşmiş tekelleşmesinde - kristalleşir ve bu konfigürasyonların mekansal-zamansal dinamikleri WEF'in kurumsal mimarisi tarafından yapısal olarak hızlandırılır. 1960'lar, sermayenin mekansal sabitlenmesinin tarihsel araçları olarak uluslararası şirketlerin yükselişine tanıklık etti; bu süreç 1970'lerde finansallaşmış kapitalizmin küresel metabolik rejiminin yerini aldı. Bu ikili hareket, tekelleşen sermayenin küreselleşme yörüngesini niteliksel olarak dönüştürmüştür; bu yörünge, yabancı menkul kıymetlere yapılan piyasa yatırımının geleneksel tekelleşmesinden farklıdır. Bunun yerine, doğrudan yabancı yatırımı, bu yatırımın ev sahibi ülkenin endüstriyel ekonomik zincirini tekelleştirmek ve kontrol etmek ve büyük ölçüde artık değerini kazmak ve ele geçirmek için kullanılmaktadır. Bu aynı zamanda neo-emperyalizmin tipik bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Cheng, 2019). WEF'in ortaya çıkışı, tekelleşen sermayenin küreselleşmesinin değerlendirilme zorunluluklarıyla yapısal olarak uyumlu, tarihsel olarak konjonktürel bir aygıt olmuştur. Kurumsal mimarisi, oligopolistik sermaye bloklarının rantıyla uyumlu koordinasyon mat-

rislerinin gelecekteki küresel tekelleşen kârlarını yağmacı bir şekilde tahsis etmesini kolaylaştırmaktadır.

Marx (1976: 247), "dünya ticareti ve dünya pazarının on altıncı yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını ve o zamandan itibaren sermayenin modern tarihinin oluşmaya başladığını" belirtmiştir. Dahası, dünya pazarındaki rekabet "kapitalist üretim tarzının temeli ve yaşam atmosferidir" (Marx, 1981: 205). Dünya pazarının genişlemesiyle birlikte sermaye birikimi yurtiçinden yurtdışına ihraç edilmiş, düzensiz bireysel serbest rekabetten büyük ölçekli ve düzenli tekelleşen bir oyuna evrilmiştir. Endüstriyel tekelden ulusal tekele ve ardından çok uluslu işletmelerin tekeline, çok uluslu işletme ittifaklarından, birleşmelerden ve satın almalarından ortak girişimlere ve diğer dışa açılma biçimlerine geçmiştir.

Ayrıca, WEF'i "özverili" bir şekilde destekleyerek ve sözde "kamu-özel ortaklığını" daha da güçlendirerek, tüm bu çabalar "özel mülkiyet tarafından denetlenmeyen özel üretim" ile bir küreselleşmeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (1981: 569). Yani, kapitalizmin küreselleşmesi, sermayenin kalıcı uluslararası tekelleşen konumunun tesis edilmesi ve pekiştirilmesi yoluyla (Robert, 2020), nihayetinde ulusötesi burjuvazinin küresel birleşmesini sağlama olasılığını aramaktadır (Robinson, 2009). Bu da WEF'in küresel etkisinin, tekelleşen sermaye hareketinin evriminde ve ilerlemesinde tipik bir proaktif rol oynadığını göstermektedir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küreselleşmeye Etkisi Paradoksunun Oluşum Mantiğı

WEF'in ekonomik küreselleşme süreci üzerindeki etkisinin sınırlamaları, Forum'un küreselleşme sürecindeki etki paradoksu olarak da tanımlanabilecek olan sermaye birikiminin ikili paradoksunun içsel mantığına dayanmaktadır. Sermaye birikimi, WEF'in operasyonel mekanizması aracılığıyla, ka-

pitalist küresel ekonomik sistemin evrimi sırasında belirli tarihsel bağlamlarda dinamik denge düzenleme işlevini oluşturmuştur. Serbest rekabet mekanizmasındaki içsel işleyiş mantığı, uluslararası tekелci sermayenin hakim olduğu sistemde kaçınılmaz olarak yapısal dengesizliklere yol açacaktır. Bu tür içsel çelişkiler kısa vadeli politika müdahaleleriyle geçici olarak hafifletilse bile, bunların kökten çözümü yine de sermayenin güç yapısının sistematik bir şekilde yeniden yapılandırılmasına bağlıdır. Küresel mali krizin 10. yıldönümüne denk gelen 2018 WEF Yıllık Toplantısı sırasında dönemin İngiltere Başbakanı Theresa May, Birleşik Krallık'ın serbest ticaret ilkelerine ve “küresel kurallar” sistemine sıkı sıkıya bağlı kalacağını açıkça ifade etmiş ve ilgili mekanizmaların inşasının derinleştirilmesini savunmuştur. İngiltere'nin Brexit sürecini başlattığı bir ortamda bile, ülke küresel serbest ticaret sisteminin kilit savunucusu olarak öncü bir rol oynamaya devam etti

(Deng, 2018). ABD Başkanı Donald Trump da “En geniş deregülasyonu uyguladık. Eklenen her yeni düzenleme için iki gereksiz düzenlemeyi ortadan kaldırma sözü verdim” demiştir (Trump, 2018).

Sermayenin serbestleşmesi sürecinin derinleşmesiyle birlikte, kapitalist egemen küresel ekonomik sistem içindeki eşitsizlik de yoğunlaşmaktadır. Nobel ekonomi ödüllü Joseph Stiglitz, küresel kutuplaşmanın temel nedeninin “küreselleşme sürecinde değil, kapitalist sistemin içsel çelişkilerinde yattığını” vurgulamaktadır (Ren, 2022). Bu iddia, Thomas Piketty'nin yüzyıllar arası ekonomik verilere dayanan ampirik araştırma sonuçlarıyla teorik olarak desteklenmektedir (Piketty, 2014). Bu sermaye mantığının doğasında var olan kaçınılmazlık, küresel ekonomide sistemik risklerin sürekli birikmesine yol açmış ve bu da çok uluslu tekелci sermaye gruplarını, kârlarını koruma talebiyle küreselleşme sisteminde bir daralma uy-

“WEF’in 1971’de kurulmasından 2008 küresel mali krizinin başlangıcına kadar, mali sermaye türevlerin egemen olduğu bir birikim rejimine doğru niteliksel bir dönüşüm geçirmiştir” (Fotoğraf: WEF websitesi, 2024).

gulamaya zorlamıştır. Bu da WEF'in kapitalist küreselleşme sürecindeki yapısal dengesizliklere ancak yüzeysel yönetim çözümleri sunabileceğini ortaya koymaktadır. Derinlerde yatan sorun olan sermaye birikim mekanizmasındaki içsel çelişkileri ele alamaz. Bu yönetim sınırı esasen sermaye büyümesi ve mekânsal genişlemenin içsel paradoksu tarafından belirlenmektedir.

WEF'in kapitalist küresel ekonomik sistemdeki içsel dengesizliklerin tarihsel köklerini etkili bir şekilde hafifletme konusundaki zorlukları

WEF'in kurumsal taahhüdü her zaman “yeni bir uluslararası işbirliği düzeni inşa etmenin” arzu edilebilirliği tartışması etrafında dönmüştür. Columbia Üniversitesi'nde uluslararası ekonomi alanında bir otorite olan Jagdish Bhagwati, karşılaştırmalı üstünlük teorisine dayanarak, serbest ticaretin bir büyüme aktarım mekanizması yoluyla “yüksek büyüme oranı → yoksulluk oranında düşüş” şeklinde bir damlama etkisi yaratabileceğini savunmuştur (Saval, 2024). Kapitalist çerçeve altındaki serbest ticaret anlaşmaları, esasen uluslararası tekeli sermaye kompleksleri için işbirlikçi bir çoğalma ağı inşa ederek, faktör tahsisinin küresel olarak yeniden düzenlenmesi yoluyla kapitalist dünya sisteminin uyarlanabilir yeniden üretimini sağlar. Bu kurumsal düzenlemenin ikili etkisi, merkez-çevre yapısının dinamik dengesini korurken, teknolojik tekeller, finansal kaldıraç ve fikri mülkiyet engelleri yoluyla Kuzey-Güney ayrımını sürekli olarak güçlendirmektedir. Bunun pratik mantığı, nihayetinde az gelişmiş ülkelerin borca dayalı bir birikim tuzağına düşmesine ve küresel değer zincirinin alt ucunda kilitlenerek yoksulluğun yeniden üretilmesi için bir mekanizma oluşturmaya yol açmaktadır.

Bu, sermaye birikiminin coğrafi olarak eşitsiz

gelişiminin üretici mekanizması tarafından belirlenir. Esasen, kapitalizmin mekân üretimindeki zaman-mekân sıkışması çelişkisinin kurumsallaşmış tezahürüdür. Bu bölgesel eşitsizliğin ikili bir yapısal boyutu vardır: Tarihsel boyutta, ilkel birikimin zaman gecikmesi etkisi olarak ortaya çıkar; mekânsal boyutta ise artı değer transferinde potansiyel bir farklılık azaltılması sonucunu oluşturur. Bu ikisi birlikte sermaye genişlemesinin dengesiz coğrafi manzarasını oluşturur. Kapitalist dönüşüm yolundaki ayrışma, ilkel birikimin art-zamanlı kırılmasından kaynaklanmaktadır. Bu kırılma, Brenner'in kullandığı anlamda “mülkiyet hakları devriminin” zaman gecikmesi yoluyla, eş-zamansız kurumsal yapılanmaya yol açmaktadır. Bu zaman gecikmesi etkisi, genişletilmiş yeniden üretim eşliğini aşma sürecinde, belirli bölgelerin modern öncesi kurumsal miraslarıyla karmaşık şekillerde etkileşime girerek, nihayetinde birikim sisteminde topolojik olarak farklılaşmış bir spektrum oluşturur. Bu etkileşimli süreç esasen Wallerstein'in dünya-sistemi teorisindeki “entegrasyon/marjinalleşme” ikili hareketinin uzamsal-zamansal somutlaşmasını oluşturmaktadır.

Genel olarak kapitalizm, sömürgeci yayılmayı ilk başlatan büyük Batı Avrupa ülkelerinden Kuzey Amerika sömürgelerine doğru kademeli olarak yayılmış ve daha sonra Avrupa ve Kuzey Amerika'nın ileri kapitalist bölgelerinden Asya, Güney Amerika ve Afrika'nın daha geç gelişen bölgelerine yerleşmiştir. Geç gelişmekte olan ülkelerin birikim sistemindeki eksiklikler, orijinal birikim açıkları ve potansiyel enerjideki ölçek eksikliği gibi ikili çıkmazdan kaynaklanmaktadır. Bu yapısal bağımlılık esasen Amin'in “eşitsiz kalkınma” teorisinin mekânsallaştırılmış pratiğidir. Tarihsel olarak kapitalist hegemonya üç mekânsal-zamansal yineleme geçirmiştir: Ticari sermaye hegemonyası (17. yüzyılda Hollanda), sanayi sermayesi hege-

monyası (19. yüzyılda İngiltere), finans sermayesi hegemonyası (20. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri). Şu anda ise dijital sermaye hegemonyasına (platform kapitalizmi) doğru paradigmatik bir yeniden yapılanma sürecinden geçmektedir. Her egemenlik döngüsü Braudel'in dünya ekonomisi kronolojisindeki birikim sisteminin yinelenmesine karşılık gelir ve Kondratieff'in uzun dalga döngüsündeki teknoloji-kurum simbiyozu yasasını takip eder. Bu da kapitalizmin evriminin, her hegemonik döngünün kurumsal çatlaklarını çözmek yerine derinleştirdiği, sistemik kırılabilirlik düzeylerinin arttığı bir birikim paradoksu sunduğunu göstermektedir. Marx-Polanyi ikili hareket teorisinin ortaya koyduğu gibi: ticari kapitalizm aşamasında sömürgeci yağmanın entegrasyonundan, finansal kapitalizm aşamasında krizlerin türevsel transferine ve dijital kapitalizm aşamasında veri değerinin çıkarılmasına kadar, bu sistemik dengesizlik, mekansal onarım için teknolojik olarak geliştirilmiş çabaların özelliğini sergiler. Schiller'in içgörüsünün derinliği, dijital kapitalizmin "teknolojik rant" temellük mekanizmasını yeniden yapılandırarak, geleneksel merkez-çevre yapısını yeni bir bilişimsel hegemonya ve veri sömürgeciliği hiyerarşisine yükseltmesinde yatmaktadır ki bu da esasen siber kürede sermayenin artan organik bileşimi yasasının topolojik dönüşümüdür (Schiller, 1999).

Kapitalist birikimin topolojik yeniden inşası mantığı açısından bakıldığında, kapitalist dünya sisteminin eşitsizliği, mekan üretim mekanizmasının kendi kendini güçlendiren özelliğine sahiptir. Arrighi'nin sistemik döngüler teorisine göre, çekirdek bölgenin birikim avantajı her zaman üçlü bir yapıya dayanmıştır: teknolojik tekel katmanı (Hollanda navigasyon teknolojisi/İngiliz buhar makinesi/ABD çipi), kurumsal hegemonya katmanını (Vestfalya sistemi/altın standardı/Bretton Wo-

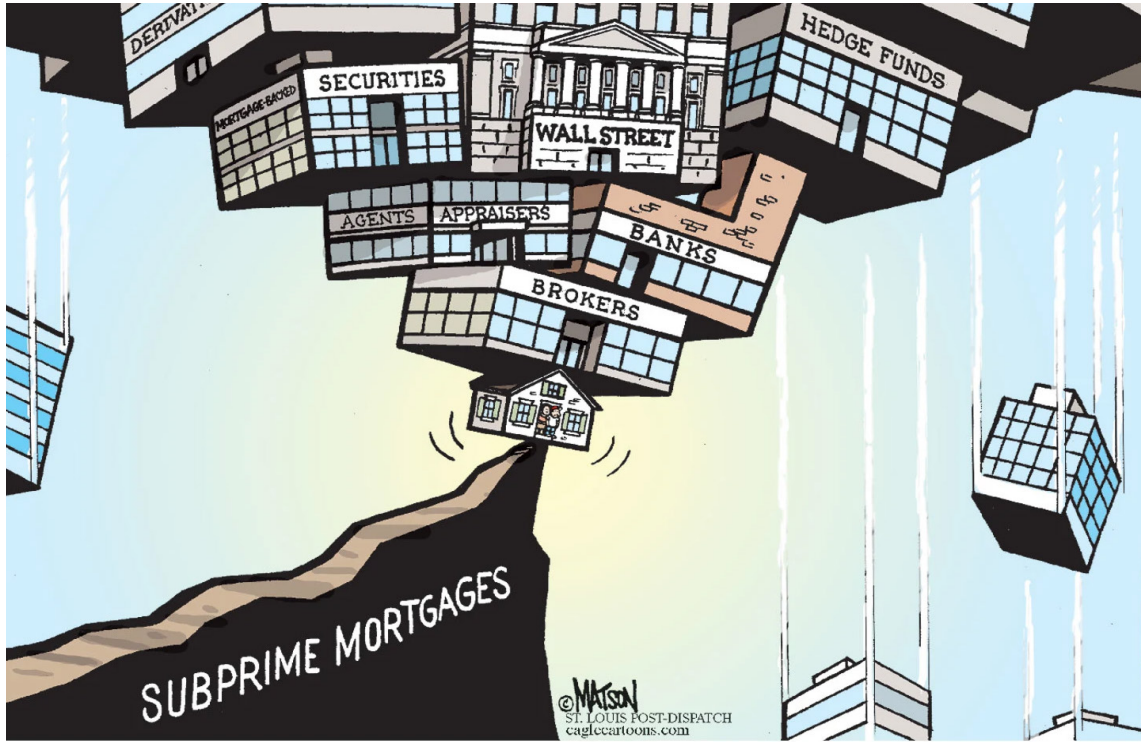
ods sistemi) ve değer kodlaması katmanını (gümüş standardı/pound hegemonyası/dolar-data ikili dolaşımı). Bu topolojik yeniden yapılanma, çevre bölgeleri bir "gradyan kilidi" durumuna zorlar. Bu gelişme iki ana aşamadan geçmiştir: 1870'lerin sonlarından önce dışa doğru yayılma ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra içe doğru birikme. Birincisi, sermayenin küresel ölçekte serbest akışı sağlanmadan önce merkez ve çevre ülkeler arasındaki dikey ticaret bölünmesi ile karakterize edilmiştir. İkincisi, sermayenin serbest akışının temelde küresel ölçekte gerçekleştiği varsayımı altında, çekirdek ülkeler arasında yatay endüstri içi ticaret bölünmesi ve doğrudan yabancı yatırımın hakim olduğu ve farklı düzeylerdeki bölgeler arasında ekonomik kalkınmadaki dengesizliğin sürekli derinleşmesine yol açmıştır.⁸

Anwar Shaikh, Maddison tarafından derlenen ve istatistiksel olarak analiz edilen yaklaşık 500 yıllık kapitalizmin uzun vadeli ekonomik dalgalanma verilerine dayanarak, eşmerkezli dışa yayılma aşamasında, küresel kapitalist ekonomik sistemin genel yaşam standartlarının yükselme eğilimini sürdürdüğünü, ancak Asya ve Afrika'daki bazı gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinin neredeyse 300 yıllık bir süre boyunca durgunlaştığını ve hatta gerilediğini tespit etmiştir. Daha da vahim olanı, en gelişmiş ve en az gelişmiş bölgeler arasındaki kişi başına düşen GSYİH oranı 1600 yılında 2,2 iken, 1700 yılında hafif bir artışla 2,4'e yükselmiş, 1820 yılında 2,8'e çıkmış ve 1900 yılında 6,7'ye yükselmiştir. 2000 yılına gelindiğinde bu oran 18,5 gibi şaşırtıcı bir seviyeye yükselmiştir (Shaikh, 2005). Kapitalist küreselleşmenin 200 yılı aşkın bir süresinde ekonomik büyüme eşitsizliği 5.6 kat artmıştır. Birkaç çevre ülke sistemin darboğaz kısıtlamalarını aşsa bile, dağılımları hala oldukça dengesizdir ve hepsinin tekrarlanması zor olan özel karşılaştırmalı avantajları vardır.

Örneğin Thomas Weiskopf, 1950'den bu yana çıktı değerinde en hızlı büyümeye sahip olan Üçüncü Dünya'daki bir milyondan fazla nüfusa sahip 20 ülke ve bölgenin istatistiksel bir karşılaştırmasını yapmıştır. Bunlardan beşi petrol üreticisi ülkeler, ikisi gelişmiş hizmet endüstrilerine sahip bölgeler ve beşi de ABD'den en çok yardım alan bölge ve ülkelerdi (Wilber, 1979). Ayrıca, küreselleşmenin eşmerkezli çember sisteminin içe doğru birikim aşamasında, Susan Berger ve Ronald Dore'un istatistikleri, serbest akışlı küresel sermayenin 1980'lerden bu yana başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş kapitalist bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Küresel doğrudan yabancı yatırımların toplam hacmi de önemli bir düşüş eğilimi göstermiş, ancak bunun yerine 1990'lardan sonra kapitalist çekirdek bölgelerde içe doğru birikmiş ve genişlemiştir (Berger & Dore, 1996: 72-73). 1986 yılında AB'nin piyasa entegrasyonunu süreci bir atılım yaptı ve bu dönüm noktası niteliğindeki olay, küresel ekonomik yönetim sisteminin küresel entegrasyondan bölgesel kümelenmeye dönüşümü için paradigmatic bir uygulama haline geldi. Bu açıdan bakıldığında, kapitalist ekonomik sistemin hem merkez hem de çevre bölgeleri, kurumsal bölgesel entegrasyon düzenlemelerinin genelleşmesi yönünde bir eğilim göstermektedir. Bu sadece bölgesel korumacılığın kurumsal engellerini güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda gradyan kilitlenmesinin etkisiyle küresel değer zincirinin mekânsal olarak parçalanmasına yol açıyor. Nihayetinde, küreselleşmenin merkezkaç yeniden yapılanması altında yeni bir asimetrik sermaye birikimi modelinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Almanya Şansölyesi Helmut Kohl'ün 1994 Forum Yıllık Toplantısı'nın açılış töreninde Avrupa ülkelerini işsizlikle başa çıkmak ve küresel ekonominin yeni zorluklarını aşmak ve Avrupa'nın uluslararası ticaret ve yatırımdaki rekabetçi konumunu korumak için daha birleşik yaklaşımlar aramaya çağırmasına şaşmamak gerekir.

WEF'in kapitalist ekonomik krizlerin yıkıcı etkilerinin ardındaki yapısal çelişkileri etkili bir şekilde hafifletme konusundaki zorlukları

Forum, kapitalist ekonomik krizlerin yıkıcı etkilerinin ardındaki yapısal çelişkiler üzerine görece nesnel bir tartışma ya da değerlendirme yürütmemiştir. Örnek olarak 2008 küresel mali krizinin dünya ekonomisi üzerindeki şiddetli etkisini ele alırsak, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, forumdaki açılış konuşmasında ABD ekonomisinin hala güçlü risk direnci kabiliyetlerine sahip olduğunu, kurumsal çerçevesinin doğası gereği makul olduğunu ve uzun vadeli temellerinin istikrarlı kaldığını vurgulamıştır (Quotations from the 2008 World Economic Forum Annual Meeting, 2008). Chevron'un CEO'su David O'Reilly, Enerji Sektörü Liderleri Yuvarlak Masa Toplantısı'nda ABD ekonomisinin kendi kendini düzeltme mekanizmasına sahip olduğunu açıkladı. Konjonktürel ayarlamaların olası boyutları konusunda ihtiyatlı bir iyimserlik sergilemiş ve piyasa mekanizmalarının etkinliğine dayanarak uzun vadeli beklentilerin olumlu olmaya devam edeceğine inanmıştır (Quotations from the 2008 World Economic Forum Annual Meeting, 2008). Ancak uluslararası ekonomi politik açısından bakıldığında mevcut durum üç paradoks arz etmektedir. Birincisi, kapitalist ekonomik sistem küreselleşme eğilimi göstermektedir ve bu sistemin dış görünüşü ile iç mantığı arasında yapısal bir çelişki vardır. İkinci olarak, uluslararası toplum konjonktürel ekonomik krizler karşısında sistematik bir çözüm oluşturulması konusunda küresel bir uzlaşmaya varmakta zorlanmaktadır. Daha da önemlisi mevcut yönetim çerçevesi, gelişmiş ekonomilerin tekeli sermaye akışı ve borç takası gibi sistemik risk aktarım mekanizmaları yoluyla kriz maliyetlerini

"I THOUGHT WE WERE JUST BUYING A HOUSE!"

"2008 ABD subprime mortgage krizinin tetiklediği küresel mali krizin de etkisiyle, Batı'daki gelişmiş ülkelerin öncülük ettiği dünyadaki ekonomik küreselleşme eğiliminin tersine dönüşü giderek daha belirgin hale gelmiştir" (Karikatür: Baker Library, t.y.).

gelişmekte olan ülkelere, özellikle de çevre ekonomilere aktarma eğilimini etkili bir şekilde düzenlemekte başarısız olmuştur.

Üçüncü olarak, küresel ekonomik yönetişimin mevcut çıkmazının özünde yatan sorun, dünya kapitalist sisteminin içsel kurumsal kusurlarında yatmaktadır. Bu durum özellikle şu şekilde tezahür etmektedir: Neoliberal küreselleşme paradigması altında finansal sermayenin aşırı birikimi ile reel ekonominin gelişimi arasındaki yapısal dengesizlik; ulusötesi tekellerin kâr elde etme mekanizması ile büyük ölçekli toplumsallaştırılmış üretim arasındaki temel çatışma; ve sermaye birikiminin sonsuz doğası ile ekolojik sistemin bunu taşıyabilme kapasitesinin sınır-

lı olması arasındaki nihai çelişki. Bu sistemik başarısızlıklar, Marx'ın finansal kapitalizm aşamasındaki sermaye dolaşımı teorisinin ortaya koyduğu gibi, tam da kapitalist birikimin içsel çelişkilerinin kaçınılmaz sonucudur.

Marx (1976: 667), "kapitalist üretim tarzının, her bir işletmede ekonomiyi zorlarken, aynı zamanda anarşik rekabet sistemiyle" ve "kapitalist toplumun hareketinin çelişkilerle dolu olduğu gerçeğinin, pratik burjuva üzerinde en çarpıcı etkisini, modern sanayinin içinden geçtiği ve zirvesi genel kriz olan periyodik döngünün değişimlerinde gösterdiğine" işaret etmiştir (1976:103). Bu tarihsel kaçınılmazlık, kapitalist üretim tarzının doğasında var olan çelişkiden kaynaklanmaktadır:

Bir yandan sermayenin organik bileşimindeki artış artı değer oranının maksimize edilmesini sağlarken, diğer yandan emekçilerin azalan efektif talebi artı değer gerçekleştirilmesi ikilemine yol açmaktadır. Marx'ın *Kapital*'in III. cildinde gösterdiği gibi, "1825'te İngiltere'deki ilk genel aşırı üretim krizinden bu yana, değer artışının sınırsız doğası ile piyasanın sınırlı kapasitesi arasındaki çelişki, kapitalizmin genişletilmiş yeniden üretimi üzerinde her zaman aşılmaz bir kısıtlama olmuştur."

**Kapitalist üretimin
"sanayisizleşme" modelinin
tersine dönmesine ve
"yeniden sanayileşmesine"
yol açmış ve aynı zamanda
finansal kapitalizmin dijital
kapitalizme doğru evrilmesine
ve gelişmesine neden olarak
(kripto para birimlerinin küresel
piyasa değeri 2 trilyon ABD
dolarını aştı ve yapay zeka
alanındaki risk sermayesi
yatırımı 93,5 milyar ABD
dolarına ulaştı) Shoshana Zuboff
tarafından tanımlanan yeni
"gözetim kapitalizmi" biçimini
oluşturdu.**

Mali sermayenin tarihsel evrimi farklı aşamaların özelliklerini sergilemektedir. 1870'lerden 1960'lara kadar, öncelikle sanayi sermayesinin dolaşımı için bir yağlayıcı görevi görmüş ve operasyonel mantığı genişletilmiş yeniden üretimin taleplerine tabi olmuştur. WEF'in

1971'de kurulmasından 2008 küresel mali krizinin başlangıcına kadar, mali sermaye türevlerin egemen olduğu bir birikim rejimine doğru niteliksel bir dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim, Lenin tarafından tanımlanan mali sermayenin egemenliğinin çağdaş evrimini temsil etmekte ve üç boyutta kendini göstermektedir:

1) Sermayenin menkul kıymetleştirilmesi ve kaldıraç işlemleri gibi finansal mühendislik teknolojileri aracılığıyla reel ekonomiden kopuk, kendi kendini besleyen sistemlerin yaratılması;

2) Neoliberal küreselleşme dalgası altında Wall Street ve City of London merkezli küresel bir arbitraj ağının oluşması;

3) Küresel sanal ekonomik ölçek (2023'te 618 trilyon, BIS verileri) ile reel ekonominin çıktısı (104 trilyonluk küresel GSYİH) arasında ortaya çıkan ve finansallaşmış sermaye birikiminin temel çelişkisini açığa çıkaran ciddi farklılık.

Marx'a göre (1981: 598) "piyasa değerleri, gerçek sermayenin değerinde herhangi bir değişiklik olmaksızın (değerlenmesi değişse bile) nominal değerlerinden farklı bir belirlenim alır. (...) sadece fiili gelirle değil, daha ziyade önceden hesaplanan beklenen gelirle belirlenir". Dolayısıyla, emtia piyasasında üretim sermayesi fazlası olduğunda, finans piyasası bunu çekebilir ve "sanayisizleşme" olarak bilinen finansal sermaye birikimi döngüsüne entegre edebilir (He vd., 2021).⁹ Bu, aşırı üretim krizini hafifletmede olumlu bir etkiye sahiptir. Harry Magdoff ve Paul Sweezy tarafından temsil edilen tekelci sermaye okulu, Keynesçiliğin 1970'lerde Batılı kapitalist ekonomilerin stagflasyonuyla başa çıkmada başarısız olduğu bir dönemde, spekülasyon finansal sermayenin hızla genişlemesinin meta piyasasının ekonomik fazlasını derhal emdiğini ve stagflasyon

krizinin yıkıcı doğasını azaltırken kapitalizmin sanayisizleşme eğilimini hızlandırdığını tespit etmiştir (Magdoff & Sweezy, 1987). David Harvey, sermayenin üretken sektörlerdeki birincil dolaşımından, devlet ve finansal kurumların aracılık ettiği ikincil dolaşıma dönüşümün, finansal sermayenin toplumsallaşmış üretim üzerindeki hakimiyetinin bir işareti olduğunu belirtmektedir.¹⁰ İstatistiklere göre, tekelci sermaye borcunun yeniden finansmanının GSYH'ye oranı 1980'de %20 iken 2007'de %116'ya yükselmiştir. Küresel MBS piyasasının büyüklüğü 2008'de 12 trilyon ABD dolarına ulaşmış, CDS piyasasının büyüklüğü 2001'de 0,6 trilyon ABD dolarından 2008'de 62 trilyon ABD dolarına yükselmiş ve Federal Rezerv'in elindeki menkul kıymetler 2023'te 8,3 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Bu nedenle Sweezy bu süreci "sermaye birikiminin finansallaşması" olarak adlandırmaktadır (Sweezy, 1970).

Ancak Marx (1981: 596) bir zamanlar "bu işlemler ne kadar çoğaltılırsa çoğaltılsın, bu senetler satılamaz hale geldiği anda ulusal borcun sermayesinin tamamen hayali kalacağına" kanaat getirmişti. Dahası, "bir borç birikiminin bile bir sermaye birikimi olarak görünebilmesinde, kredi sisteminin içerdiği çarpıklığın doruk noktasına ulaştığını görürüz" (1981: 607-608). John Foster ve Fred Magdoff tarafından temsil edilen tekelci sermaye okulu, Marx'ın finansallaşma teorisini derinleştirerek, aşırı finansal sermaye birikiminin uzun vadede kapitalist ekonominin sürdürülebilir büyümesini teşvik etmekte başarısız olmakla kalmayıp, finansal sermayenin hakim olduğu birikim sistemi altında reel ekonomide kapasite fazlası ve sanal ekonomide balon genişlemesinin bir arada var olduğu bileşik bir kriz biçimine dönüştüğüne ve finansal krizlerin şiddetini arttır-

dığına işaret etmiştir (Magdoff & Foster, 2014). Kapitalizmin 2008'deki küresel finansal krizi, yıkıcılığı bakımından eşi benzeri görülmemiş (IMF verileri küresel GSYH'nin %0,1 oranında küçüldüğünü ve işsizlik oranının %8,5 ile zirve yaptığını göstermiştir) ve kapitalist üretim tarzı üzerindeki etkisi bakımından devrim niteliğindedir. Kapitalist üretimin "sanayisizleşme" modelinin tersine dönmesine ve "yeniden sanayileşmesine" yol açmış ve aynı zamanda finansal kapitalizmin dijital kapitalizme doğru evrilmesine ve gelişmesine neden olarak (kripto para birimlerinin küresel piyasa değeri 2 trilyon ABD dolarını aştı ve yapay zeka alanındaki risk sermayesi yatırımı 93,5 milyar ABD dolarına ulaştı) Shoshana Zuboff tarafından tanımlanan yeni "gözetim kapitalizmi" biçimini oluşturdu. Genel olarak spekülasyon finansal sermaye, reel ekonomideki üretim fazlası sermayeyi emerek "sanayisizleşme" sürecini desteklemiş ve bu da kısa vadede aşırı üretim riskini hafifletmeye yardımcı olmuştur. Ancak, aşırı "sanayisizleşme" reel ekonomide üretim sermayesi kıtlığına yol açacak ve aşırı finansal sermaye birikimini yoğunlaştırarak finansal kriz riskini sürekli arttıracaktır. Nihayetinde, bu risk gelişmiş kapitalist ülkelerden diğer ülke ve bölgelere yayılarak küresel bir mali krizi tetikleyecek ve kapitalist ekonomileri yeni bir "yeniden sanayileşme" aşamasına itecektir. Sonuç olarak, üretken sermaye ve mali sermaye birikimi yapısal olarak sağa doğru aşağı eğimli bir "W" şeklinde döngüsel bir değişim göstermiştir. Ekonomik kalkınma tarihi, Forum'un bu yapısal sermaye birikimini bir dereceye kadar teşvik etmiş olmasına rağmen, küresel kapitalist sistemdeki finansal krizlerin etkisinin kapsamını ve şiddetini etkili bir şekilde azaltmadığını göstermektedir.

WEF'in kapitalizm altındaki küresel çatışma ve bölünmelerin gerçek çıkmazını etkili bir şekilde hafifletmedeki zorlukları

“İlerlemenin Küreselleşmesi” temalı 1996 forumunda Schwab, küresel ekonomik entegrasyonun geri dönülemez bir eğilim haline geldiğini vurgulamıştır. Dönemin Fransa Merkez Bankası Başkanı Jean-Claude Trichet de toplantıda hiçbir ülkenin bu küresel ekonomik entegrasyon sürecinden kaçamayacağına işaret etti. Ancak 2008 ABD subprime mortgage krizinin tetiklediği küresel mali krizin etkisiyle, Batıdaki gelişmiş ülkelerin öncülük ettiği dünyadaki ekonomik küreselleşme eğiliminin tersine dönüşü giderek daha belirgin hale geldi. DTÖ istatistiklerine göre, G7 ülkelerinin ortalama ticaret bağımlılığı 2009’dan 2022’ye kadar yüzde 9,6 puan azalmış ve Paul Krugman’ın “uluslararası ticaretin trilemması” teorik çıkarımını doğrulayacak şekilde tarife ve tarife dışı engellerin sayısı %43 artmıştır. Bu kriz sadece ticari korumacı önlemlerin uygulanmasını yoğunlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda neoliberalizme dayalı küresel ekonomik işbirliği modeline de ciddi bir meydan okuma oluşturmuştur. Neoliberalizme dayalı küresel ekonomik yönetim sistemi, özellikle şu şekilde kendini gösteren kurumsal bir gerileme göstermiştir:

- 1) Çok taraflı ticaret anlaşmalarının oranı 2000 yılında %82 iken 2022 yılında %61’e düşmüştür;
- 2) DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizması tarafından ele alınan ortalama dava sayısı %37 azalmıştır;
- 3) Küresel doğrudan yabancı yatırım akışındaki dalgalanma katsayısı kriz öncesinin 2.3 katına çıkmıştır. Neoliberalizmin sadık bir savunucusu olan Summers bile duruşunu değiştirerek krizin gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde yavaşlamaya yol açtığını, gelişmiş ülkelerin ise krizin etkisinden kurtulmakta zorlandığını kabul etti. Paul Krugman, finansal krizin patlak vermesinden önce, neoliberal-

lizmin hakim olduğu küreselleşmenin “vicdan azabı” çektiğine işaret etmişti (Saval, 2024).

Bu bağlamda WEF’in yıllık teması 2009’da “Kriz Sonrası Dünyayı Şekillendirmek ”ten 2023’te “Parçalanmış Bir Dünyada İşbirliğini Güçlendirmek ”e ve ardından 2024’te “Güveni Yeniden İnşa Etmek”e evrilmiştir.

Tartışmaların odak noktası sürekli olarak küresel kapitalist ekonomik sistemin geliştirilmesi için sürekli işbirliği ve yeniden yapılanmanın teşvik edilmesi olmuştur. Ancak WEF’in son on beş yıldaki sistematik reform çabaları henüz beklenen sonuçlara ulaşamamıştır. Mevcut küresel ekonomik ortamda, ideolojik sınırların oluşturduğu “bölünmüş durum”, yeni bir tür eşit ekonomik küreselleşme sürecinin ve dünya ekonomisinin toparlanmasının önünde yapısal bir engel olmaya devam etmektedir. Daha tartışmalı bir şekilde, ABD’nin başını çektiği Batılı ülkeler, sistematik politika araçlarıyla (tedarik zincirinin ayrıştırılması, teknoloji bağlantısının kesilmesi ve sözde “riskten arındırma” stratejisi dahil), esasen piyasa adaleti ilkesinin sistemik bir ihlalini oluşturmuştur. Dünya Bankası’nın 2023 raporu, G7 ülkeleri tarafından gelişmekte olan piyasalara karşı alınan simetrik olmayan düzenleyici tedbirlerin bir önceki yıla göre %28 oranında arttığını göstermektedir. Teknolojik hegemonyayı sürdürmeyi amaçlayan bu özel rekabet stratejisi, uluslararası gözlemciler tarafından “yeni bir ekonomik baskı türü” olarak eleştirilmektedir. Daha da önemlisi, eski ve eşitsiz uluslararası siyasi ve ekonomik düzene uygun olarak, gelişmiş kapitalist ülkeler kuralları ve standartları belirleme gücüne sahiptir ve yüksek tekel karlarını sürdürebilirler. Küresel iklim yönetim sistemini örnek alırsak, OECD ülkelerinin kişi başına karbon emisyonları gelişmekte olan ülkelerin 3.2 katıdır (2022 Dünya Bankası verileri), ancak emisyon azaltma maliyetlerinin %70’ini karbon sınırı ayarlama mekanizmaları yoluyla geç gelen imalatçı ülkelere kaydırmaktadırlar.

Küresel karbon emisyon haklarının eşitsiz dağılımı, gelişmekte olan ülkelerin görece eşit sanayileşmesini “boğan” ve “pranga vuran” hegemonik bir eylemdir. Eski formda olduğu gibi, neo-kolonyal ve neo-emperyalist sistemler, karşılıklı fayda sağlayan küresel ekonomik işbirliğini baltalayan temel nedenlerdir.

Sermaye hareketinin tarihsel mantığı açısından bakıldığında, mevcut gerçek çıkmaz, tekelci sermaye birikiminin döngüsel yasasına bağlanabilir. Kapitalist formun “sanayisizleşmiş” finansal kapitalizmden “yeniden sanayileşmiş” dijital kapitalizme paradigma değişimi sırasında, başlıca kapitalist ülkeler sistematik olarak ticari korumacı politikalar sistemini geliştirmiştir. Stratejik hedef, dijital endüstriyel sermayenin küresel birikiminin verimliliğini arttırmak ve nihayetinde kuşaksal özelliklere sahip tekelci bir ulusal rekabet avantajları modeli oluşturmaktır. Bu, kapitalist bir ticaret gücünün temel modelidir.

Sermaye hareketinin tarihsel mantığı açısından bakıldığında, mevcut gerçek çıkmaz, tekelci sermaye birikiminin döngüsel yasasına bağlanabilir. Kapitalist formun “sanayisizleşmiş” finansal kapitalizmden “yeniden sanayileşmiş” dijital kapitalizme paradigma değişimi sırasında, başlıca kapitalist ülkeler sistematik olarak ticari korumacı politikalar sistemini

geliştirmiştir. Stratejik hedef, dijital endüstriyel sermayenin küresel birikiminin verimliliğini arttırmak ve nihayetinde kuşaksal özelliklere sahip tekelci bir ulusal rekabet avantajları modeli oluşturmaktır. Bu, kapitalist bir ticaret gücünün temel modelidir.¹¹ Kapitalizmin gelişimi sırasında Hollanda, ticari sermaye biçiminin tipik bir temsilcisi olarak, hükümetin merkantilist politikalarının koruması altında ilkel ticari sermaye birikimini gerçekleştiren ve böylece kendisini ilk kapitalist çekirdek ülke olarak kuran ilk ülke olmuştur. Bu evrimsel yörünge sadece sermaye birikim paradigmasının yapısal dönüşümünü tamamlamakla kalmamış, aynı zamanda Batı Avrupa merkezli küresel ve ticari bir ekonomik sistem çerçevesi kurarak ekonomik düzenin bölgesel yayılmadan küresel yayılmaya doğru yeniden inşasını da başarmıştır. Akabinde İngiliz hükümeti, kurumsallaşmış çitleme hareketleri ve yasallaşmış sanayi politikaları ile tekstil sektöründe sermaye birikiminin yoğun bir şekilde sıçramasını sağlamıştır. Bu süreçte, sadece sanayi kapitalizminde serbest ticaretin hegemonik konumunu başarıyla tesis etmekle kalmamış, aynı zamanda sömürge politikası sistemine dayanarak, geç gelişen kapitalist ülkeleri ve sömürge ekonomilerini, merkez-çevre yapısının kurumsal düzenlemesi yoluyla İngiltere'nin hakim olduğu küresel endüstriyel ekonomik çerçeveye sistematik olarak entegre etmiş ve nihayetinde kapitalist dünya sisteminin yapısal olarak yeniden örgütlenmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, Almanya ve ABD'yi tipik örnekler olarak ele alan ampirik çalışmalar, geç kapitalistleşen ülkelerin “marjinalleşmiş” ekonomik statülerini aşmak için kalkınma taleplerine yanıt olarak, yalnızca hükümet tarafından yönetilen aşamalı bir endüstriyel koruma politikası sistemi ve stratejik endüstriyel yetiştirme planlarının uygulanması yoluyla üretim faktörlerinin hedeflenen ve optimize edilmiş tahsisinin sağlanabileceğini ve böylece küresel serbest ticarete katılmak için rekabet

avantajı geliştirmeye yönelik dinamik bir mekanizma oluşturulabileceğini göstermiştir. Friedrich List (2006: 209-210), “hükümet müdahalesi ve koruyucu önlemlerin, sübvansiyonların ve diğer tarife dışı engellerin uygun şekilde kullanılması, seçici kredi sağlanması ve hatta bazen rekabetin bastırılması, tüm bunların işletmelerin dünya pazarındaki rekabet güçlerini güçlendirmeleri için çok yararlı olabileceği” sonucuna varmıştır. Tarihsel gelişim, Almanya’nın küresel ticarete ana merkez olarak İngiltere’nin yerini başarıyla aldığını göstermektedir.

ABD sadece sanayi kapitalizminin coğrafi eklerinin transatlantik kaymasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda dünyanın en büyük kreditorü olarak yapısal gücüne dayanarak Bretton Woods sistemi altında dolar standardının kurumsal hegemonyasını yeniden yapılandırmış ve böylece küresel mali kapitalist sistemde merkez-çevre sisteminin inşasını tamamlamıştır.

Ancak neo-emperyalizm teorisi perspektifinde, ABD mali sermayesinin hakim olduğu “sanayisizleşme” birikim sistemi, kapitalist dolaşımda yapısal dengesizliklere neden olmuştur. “Merkez-çevre” sisteminin hegemonyasının gerilemesinden kaynaklanan şok, 2008 küresel mali krizinin köklü nedeni haline gelmiştir. Kriz yönetişimi pratiğinde ABD, akıllı üretim devriminin yarattığı tarihsel fırsat karşısında dijital sermaye birikim paradigmasının dönüşümünü stratejik olarak teşvik etmiş, “Çipler ve Bilim Yasası” gibi politika araçlarıyla teknolojik milliyetçilik bariyerleri inşa etmiş, yarı iletkenler ve temiz enerji gibi stratejik alanlarda kapalı devre sanayi zinciri projelerini hayata geçirerek dijital sermayenin hegemonyasını yeniden şekillendirmeyi ve küresel değer zincirini yeniden merkezileştirmeyi hedeflemiştir. 2018 Forum Yıllık Toplantısında Trump (2018) şunları söyledi: “Dünyanın en büyük şirketi Apple, denizasıırı karının 245 milyar dolarını ABD’ye geri getirmeyi planladığını açıkladı. Önümüzdeki beş yıl içinde ABD ekono-

misine yapacakları toplam yatırım 350 milyar doları aşacak.” Profesör Jia Genliang’ın Neo-Lisztizm’e dayanan kalkınma ekonomisinde tarihsel kurumsalcılık araştırma paradigmasının dönüşümü üzerine yaptığı araştırma, ABD ekonomik hegemonyasının inşası döneminde uygulanan kurumsal tarife engellerinin ve endüstriyel korumacı politikaların esasen ulusal ekonomik egemenliğin önünde bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Bu strateji, uluslararası doğrudan yatırım akışını sistematik olarak dışlayarak 1870’ten 1970’e kadar 100 yıllık döngü içinde kademeli olarak “ithal ikamesi - teknolojinin içselleştirilmesi - endüstriyel iyileştirme” şeklinde kapalı döngü bir kalkınma mekanizması oluşturmuştur. Ancak neoliberal dogmanın bilişsel karartma etkisi altında, ABD’nin özgün birikimini destekleyen bu “ekonomik milliyetçilik araç kutusu” sadece teorik bir tabuya dönüştürülmekle kalmamış, aynı zamanda “pazar geliştirme - teknoloji özümseme - yenilik yineleme” şeklindeki üç aşamalı sıçrama mekanizması da kalkınma iktisadının çağdaş anlatısında seçici bir şekilde unutulmuştur (Jia, 2011). Tarihsel uygulama, çekirdek ülke grubunun genellikle “endüstriyel korumacılık → teknolojik yetişmenin tamamlanması → serbest ticaretin genişletilmesi” aşamalı evrim yolunu izlediğini göstermektedir. Merkez-çevre yapısının yeniden inşasının bu pratik mantığı, stratejik endüstriyel sistem tarafından dinamik karşılaştırmalı avantajların kademeli olarak geliştirilmesine dayanmaktadır. Sermayenin küreselleşmesi ancak sermayenin organik bileşimi bir kuşak sıçraması gerçekleştirdiğinde büyük ölçekli genişleme aşamasına girebilir. Bununla birlikte, aşırı sermaye birikiminin yapısal çelişkisi kaçınılmaz olarak periyodik olarak yoğunlaşacak, sonunda merkez ülkelerin çıkarlarının yeniden yapılandırılmasına yönelik yeni bir merkantilist paradigmaya yol açacak ve sermaye birikiminde ekonomik küreselleşme ile tersine küreselleşme arasında uzun vadeli bir salınım döngüsü oluşturacaktır (Cheng, 2003).

Sonuçlar ve Öngörüler

Sonuç olarak, WEF'in küreselleşme etkisi ve dönüşümsel kalkınma modeli esasen uluslararası tekeli sermayenin kriz etkisiyle "zaman-mekan düzeltmesi" yoluyla başa çıkmaya yönelik yönetim stratejisini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, neoliberalizme dayanan temel konsepti, sermaye küreselleşmesi birikim sürecine eşlik eden içsel asallak ve dışsal genişlemeci çelişkileri ele alırken esaslı sonuçlar elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun sözde amacı olan "uluslararası ekonomik işbirliği ve değişim" in özünde ulusötesi sermayenin işbirliği ve sinerjisini teşvik etmek yatmaktadır. WEF'in dünya ekonomisiyle ilgili konulara uzun vadeli odaklanması, küreselleşme sürecinde aşırı sermaye birikiminin neden olduğu yapısal dengesizlikleri ve sistemik riskleri uluslararası işbirliği yoluyla nasıl hafifletmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle Dünya Ekonomik Forumu tarafından savunulan küreselleşme süreci, esasen birkaç gelişmiş ülkenin hakimiyetindeki küresel ekonomik sistemin yeniden inşasıdır. Bu dengesiz yönetim modeli, Kuzey ve Güney arasındaki kurumsal güç eşitsizliğini daha da kötüleştirmiş ve küresel değer zinciri dağılımındaki dengesizlik ve finansal risklerin sınır ötesi aktarımı gibi sistemik çelişkilere yol açmıştır.

Kalkınma paradigması önemli ölçüde içsel kırılabilirliğe sahiptir. WEF'in neoliberal politika çerçevesi, kapitalist küresel ekonomik sistemin yüzeysel istikrarını belirli bir tarihsel döngü içinde koruyabilse de, kurumsal tasarımının uzun dalga döngüsündeki sistemik krizlerle başa çıkmada yapısal kusurları olduğu açıkça belirtilmelidir. Bu paradigma, merkez ve çevre ülkeler arasındaki kriz aktarım mekanizmasını etkili bir şekilde engelleyemediği gibi, tekeli sermayenin artan marjinal getirilerini de engelleyememektedir. Dahası, asimetrik

ticari korumacılığı düzenleyecek, küresel yeniden üretim sistemini ve diğer köklü çelişkileri yeniden inşa edecek kurumsal arz kapasitesinden de yoksundur.

Tarihsel materyalizm perspektifinden bir analiz, ekonomik küreselleşmenin tarihsel biçiminin esasen küresel sermaye hareketinin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Temel itici gücü, sermaye birikimi mantığına içkin olan değere el koyma, emek-sermaye ilişkilerinin yabancılaşması ve piyasa egemenliği eğilimi gibi içsel çelişkilerin yanı sıra sermaye birikiminin mekânsal-zamansal onarım mekanizmasının ikili etkilerinde yatmaktadır. Bu baskın içsel mantık, küreselleşme sürecinin yapısal kısıtlarını oluşturmaktadır. Dahası, WEF'in küresel gündemi esasen kapitalist dünya sisteminin eşitsiz birikim sistemine bağlıdır. Bu model sadece maddi taşıma eşliğinin aşılması nedeniyle bir sürdürülebilirlik çıkmazı ile karşı karşıya kalmamakta, aynı zamanda teknoloji-finance-dijital kompleks hegemonyası yoluyla merkez ülkelerin jeopolitik ekonomik hakimiyetini sürdürmektedir. Kurumsal çekirdeği, sömürgeci uluslararası iş bölümü ve emperyal yönetim yapısı ile derin bir izomorfizme sahiptir. Buna karşılık, araştırmalar Dünya Sosyal Forumu'nun ulusötesi bir savunuculuk ağı inşa ederek alternatif küreselleşme hareketinde neoliberal düzenin esaslı bir şekilde aşılmasını sağladığını göstermektedir. Washington Konsensüsü'nün yerine moderniteye çoğulcu bir çözüm getirmeye yönelik teorik yapısı, özellikle de küresel adalet taleplerini sömürsüz kalkınma hakkıyla bütünleştirmeye yönelik kurumsal yenilik deneyi, UNESCO tarafından küresel yönetim için kamu mallarının yeniden yapılandırılmasında kilit bir sosyal güç olarak değerlendirilmiştir. Samir Amin, Dünya Sosyal Forumu'nun sistem karşıtı hareketinin yeni emperyalizmin küresel yönetim etkinliğini önemli ölçüde zayıflattığına işaret etmiştir (Amin, 1976).

Bu yapı bozucu etki, Doha Turu kalkınma gündeminin askıya alınmasının da gösterdiği gibi, yalnızca Küresel Güney ülkelerinin toplu pazarlık gücündeki iyileşmede değil, aynı zamanda Uluslararası Para Fonu'nun yapısal uyum politikalarının meşruiyet krizinin neden olduğu sınır ötesi sermaye akışlarını düzenleme hakkının devredilmesinde ve 2008 küresel mali krizinin ortaya çıkardığı neoliberal birikim sisteminin sistemik krizinde de kendini göstermektedir. Bu durum, merkez ve çevre ülkeler arasındaki yeniden üretim ilişkisini yeniden yapılandıran uluslararası yeni bir düzenin yeniden inşası için maddi koşullar sağlamaktadır. Dünya sisteminin yapısal dönüşümü için kurumsal arzın yokluğunda, Dünya Ekonomik Forumu'nun neoliberal politika çerçevesi ancak kapitalist dünya sisteminin derin çelişkilerine hapsolabilir. Kurumsal etkinliği sadece küresel sermaye hareketi için istikrarlı bir kalkınma yolu sağlamakta başarısız olmakla kalmaz, aynı zamanda yeniden üretim sürecinin kurumsal fetişizm özellikleri nedeniyle, periyodik ekonomik krizler patlak verdiğinde paradoksal bir yönetim başarısızlığı ve değer yanılması çıkmazı sunar.

Günümüz dünyasında, yalnızca yeni bölgesel ekonomik ve siyasi yönetim örgütlerinin ve bunların uluslararası işbirliği için Kuşak ve Yol Girişimi, BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi forumlarının kurulması ve geliştirilmesi, küresel ekonomide gerçekten eşit işbirliğini ve etkili diyalogu kolaylaştırmış ve üst düzey çok taraflı işbirliği için gerçekten önemli platformlar haline gelmiştir. Özellikle Çin, insanlık için ortak bir geleceğe sahip bir toplum inşa etmeyi savunan ve Kuşak ve Yol Girişimi, küresel kalkınma, güvenlik, uygarlık, yapay zeka yönetimi ve nükleer silahların ilk kez kullanılmaması taahhüdüne kadar uzanan yedi büyük girişimi art arda ortaya koymuştur. Bunlar, dünya ekonomisi ve siyasetinin bilimsel yönetimi için yeni fikirlerin önünü açmıştır. 🌸

Notlar

¹ WEF'in şu anda çok sayıda yönetim kriziyle boğuştuğunu ve kurucusu Schwab'ın kamuoyunda eşi benzeri görülmemiş bir güven kriziyle karşı karşıya kaldığını belirtmek gerekir. Raporlar, kuruluşun savunduğu paydaş kapitalizmini uygulamada önemli kurumsal sapmalara sahip olduğunu göstermektedir: iç yönetiminde kadın ve siyah çalışanlara karşı ciddi ayrımcılık sorunları vardır; mali denetimler, kar amacı gütmeyen bu kuruluştaki büyük kişisel tüketim faturalarını yasadışı olarak geri ödediğinden şüphelenildiğini ortaya çıkarmıştır; daha ciddi olarak, karar alma mekanizması bürokratik totalitarizm özellikleri göstermektedir; 2018-2022 döneminde alınan stratejik kararların %76'sı demokratik danışma prosedürlerinden geçmemiştir ve offshore finansal araçlar aracılığıyla düzenleyici arbitrajın ampirik vakaları vardır. Bu sorunlar, Mandel tarafından tanımlanan rantçı kapitalizmin kurumsal yozlaşma özelliklerini tam olarak doğrulamaktadır. Sonuç olarak Schwab, 21 Nisan 2025'te istifa etmek zorunda kaldı ve WEF'in 54 yıllık "Schwab dönemi" resmi olarak sona erdi. Gelecekte, WEF daha ciddi zorluklarla karşılaşabilir, ancak yeni yönetim modelinin sistematik bir reformunu teşvik etmesi pek olası değildir (Johnson, 2025a; Johnson, 2025b; Tomey, 2025).

² Tarihsel materyalizm perspektifinden bakıldığında, ekonomik temel sadece toplumsal gelişimin ön koşulu değil, aynı zamanda toplumsal örgütlerin varlığının da ön koşuludur. WEF'in kurucusu Klaus Schwab, Forum'un katılım ücretlerine dayalı finansman modelinin istikrarsız olduğunu fark ettiği için, WEF'in kurulmasından beş yıl sonra, 1976 yılında üyelik aidatı modeline geçmeye karar verdi. Bu model o günden beri kullanılmaktadır. Biçimsel farklılıkların yanı sıra, iki modelin işleyiş mekanizmaları önemli ölçüde farklıdır. En önemli fark, sponsorların Forum'u organize edenlerin bağımsız karar verme gücünü etkilemesidir.

³ Neo-Keynesçiliğin modern “güneş lekeli dengesi” teorisi, ekonomik beklentilerin nasıl kendi kendini gerçekleştirebileceğini yorumlayan bir teordir. Özellikle güneş lekeleri gibi rastlantısal olarak ortaya çıkan ekonomik olmayan faktörlerin insanların çoğunluğunun ekonomik beklentilerini dolaylı olarak etkileyebileceği gerçeğine atıfta bulunur. Bu beklentiler nesnel bir temele sahip olsun ya da olmasın, bu insanların ortak davranışları üzerindeki etki yoluyla gerçekleşebilir. Yani, “ne istersen onu alırsın”. Örneğin 17. yüzyıldaki Lale Humması ve 1930’larda Batıda yaşanan Büyük Buhran gibi bazı tarihi olaylar “güneş lekeli dengesi” teorisiyle mantıksal olarak açıklanabilir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, sermaye, WEF’in stratejik konumunu ve gelişim yönünü etkileyerek gelecekteki dünya ekonomisinin genel beklentilerini şekillendirebilir, böylece insanların ekonomik davranışlarına rehberlik edebilir ve sermaye birikimini en üst düzeye çıkararak “güneş lekeli dengesine” ulaşmak için hükümet politikalarının üst düzeyde tasarlanmasını ve uygulanmasını teşvik edebilir. Bununla birlikte, tarihsel materyalizmin mantığına uygun olarak, toplumsal varoluşun toplumsal bilinci belirlediği toplumsal hareket yasasını ihlal etmeyen tarihsel öncül içinde “kendi kendini gerçekleştiren piyasa beklentisi” mümkündür. Bu koşullar altında, insanın öznel inisiyatif beklenen yönlendirici rolünü tam olarak yerine getirebilir ve sosyal ekonominin “beklenen” yönde hareket etmesini sağlar. Tersine, “beklentiler” veya “güven artışı” nesnel gerçeklikten kopuksa, gerçekçi olmayan varsayımlara dönüşerek hatalı kararlara ve uygunsuz eylemlere yol açacaktır.

⁴ Hem Marx’ın altı ciltlik ekonomi politik planında hem de Kapital’in üç ciltlik incelemesinde yer alan tündengimsel açıklamada, sermayenin doğasında var olan içsel ilişkiler teorik çerçeveler arasında temel bir tutarlılık ve bütünlük sağlar. Bu kavramsal süreklilik, sermayenin organik bileşimi, kendini değerli kılma süreci ve metabolik tahakküme yönelik içsel eğilimi arasındaki diyalektik

bağlantılar aracılığıyla kendini gösterir ve Marx’ın kapitalist bütünlüğe ilişkin eleştirel analizine nüfuz eden mimari bir bütünlük oluşturur. Kapitalist rekabetin metabolik zorunluluğu, artı değerın sistematik olarak çıkarılması yoluyla elde edilen sermaye birikiminin, değerlendirme eşiklerini korumak için tek geçerli mekanizmayı oluşturduğunu dikte eder. Bu kendi kendini besleyen süreç, gelişimsel yörüngesi diyalektik olarak ortaya çıkan skaler genişleme yoluyla tekelci konsolidasyonu doğurur: Başlangıçta teknolojik rant tahsisi ve emek sürecinin yoğunlaştırılması yoluyla iç pazar hegemonyasını güvence altına almak, daha sonra kar oranının bozulmasıyla kendini gösteren iç birikim engellerine ulaşıldığında ulusötesi tekelleşmeye ilerlemek. Çelişkilerin böylesi bir mekânsal-zamansal yer değiştirmesi, emperyalist rantiyecilik ve küresel değer zinciri arbitrajı yoluyla kârlılığın düşme eğilimini geçici olarak hafifletirken, aynı zamanda sermayenin dünya sistemine içkin yapısal antinomileri yoğunlaştırır.

⁵ Dünya Sosyal Forumu (DSF), kapitalist küreselleşmeyi açıkça eleştirerek, Samir Amin’in de kabul ettiği gibi, on yıllar boyunca “tartışmasız bir başarı” elde etmiştir. Bu tarihsel gelişme, küresel toplumsal hareketlerin evriminin maddi koşullarıyla uyumludur ve kapitalizmin temel çelişkilerinin küresel ölçekte ortaya çıkışını ve yoğunlaşmasını yansıtmaktadır. Böylesi bir özgürleştirici pratik, yeni tarihsel aşamada kapitalizmin kurumsal düzenlemelerindeki değişimlerin yörüngesini kaçınılmaz olarak kısıtlamaktadır (Amin, 2007).

⁶ “Temel direk” piyasa gücü, kendi endüstrisinde ve bölgesinde yayılma etkileri yaratabilecek ölçek ve kapsam ekonomilerine sahiptir; “baskın” piyasa gücü, kendi endüstrisi ve bölgesi için gelecekte potansiyel ölçek ve kapsam ekonomilerine sahiptir, yani mevcut endüstri ve bölgenin gelişim yolunu yönlendirebilecek gelecekteki bir “temel direk” piyasa gücü olarak. Bu nedenle, ilgili endüstriler aynı zamanda temel endüstriler ve baskın endüstriler olarak da adlandırılmaktadır.

⁷ WEF'in esas olarak gelişmiş ülkelerden gelen özel sermaye ile ilgili belirli çıkarları olmasına rağmen, küreselleşmesinin ve sanayi ve bölgesel kalkınma üzerindeki önemli etkisinin sermaye birikiminin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ve aynı zamanda kapitalizmin evriminin tarihsel aşamasını yansıttığını belirtmek gerekir. Bu nedenle, eğer diğer ülkeler ve onların özel veya kamu sermayeleri ekonomik çıkarlarını maksimize etmek ve sosyal refah düzeyini daha da iyileştirmek için ekonomik küreselleşmenin genel liberalizasyonuna entegre olacaklarsa, tarihsel materyalizmin gelişim mantığına uygun olarak ve belirli koşullar altında forum faaliyetlerine katılmak ve karşılıklı yarar sağlayan işbirliğini güçlendirmek gerekir. Örneğin 1979'dan bu yana Çin, WEF ile iyi bir işbirliği ilişkisi sürdürmüş ve hükümet liderleri davet edilerek eşitlik ve karşılıklı faydaya dayalı yeni bir uluslararası ekonomik ilişki türünün kurulmasını aktif olarak savunmuştur. Bugüne kadar 100'den fazla Çinli işletme foruma üye ve stratejik ortak olmuştur.

⁸ Çevre ülkelerin az gelişmişliği üzerine yapılan sistematik çalışma, Baran'ın Rostow'un ekonomik büyümenin aşamalarına ilişkin teorisini sorgulamasından kaynaklanmıştır. Dengesiz kalkınma fikri, daha sonraki bağımlılık teorisi, dünya-sistem analizi ve dengesiz coğrafi kalkınma teorisi üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Bu makalenin yazarlarından Cheng Enfu ve diğerleri, "Yeni Merkez Dünya Sistemi Teorisi"ni önermiştir.

⁹ He vd. (2021), finansal kapitalizm altında sanayisizleşmenin ortaya çıkış mekanizması ve ekonomik etkileri üzerine nispeten derinlemesine bir araştırma yapmışlardır.

¹⁰ Ancak Harvey'in sermaye birikiminin ikincil dolayımının da değer yaratabileceği iddiası, teorik olarak Marx'ın "canlı emeğin değerin tek kaynağı olduğu" yönündeki tekçiliği ile çelişmektedir (Meng, J. & Gong, J., 2014).

¹¹ Ticari güç merkezlerine ilişkin paradigma araştırması temel olarak üç nispeten bağımsız ve keskin zıt teorik ekolü içermektedir: Klasik merkantilizm, libera-

lizm ve Marksizm. Klasik merkantilizm, ticaret gücü elde etmek için ilkel sermaye birikimi aşamasında hükümetin endüstriyel koruma politikalarının önemini vurgular. Liberalizm ise genişlemiş sermaye birikimi sürecinde piyasa fiyat mekanizmasının düzenleyici işlevinden tam olarak yararlanılması gerektiğini savunur ve serbest piyasa rekabetine uygunsuz devlet müdahalesine karşı çıkar. Marksizm, kurumsal bir bakış açısıyla, sermaye birikiminin ticari bir güç merkezi olma sürecinde yol açtığı eşitsiz mübadele olgusunu eleştirir. Bununla birlikte, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD'nin ticari hegemonya tarihi incelendiğinde, bu ülkelerin ticari güç merkezi haline gelmelerinde kurumsal yenilik, teknolojik yenilik, kaynak tekeli ve söylem gücü gibi bazı ortak özellikleri paylaştıkları görülebilir.

Kaynakça

- Amin, S. (1976). *Unequal development: an essay on the social formations of peripheral capitalism*. New York: Monthly Review Press.
- Amin, S. (2007). The World Social Forum and the World Social Movement [J]. *Foreign Theoretical Trends*, (9): 6-10. (in Chinese)
- Berger, S., & Dore, R. (1996). *Diversity of Nations and Global Capitalism*. New York: Cornell University Press.
- Cheng, E. (2003). Analysis of Economic Globalization and Anti-globalization: Excerpts from Professor Cheng Enfu's Lecture at Fudan University. *Wenhui Daily*, 2003-4-20. (in Chinese).
- Cheng, E. (2019). Five characteristics and features of neo-imperialism - an analysis based on Lenin's imperialism theory. *Studies on Marxism*(5), 49-65.
- Deng, Q. (2018). The British Prime Minister expressed support for free trade and the global rules-based system. Retrieved from March 28, 2025, from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1590616767650066757&wfr=spider&for=pc>. (in Chinese).
- He, Z., vd. (2021). *Industrialization, Anti-globalization and the Normalization of Economic Stagnation: A New Perspective on Observing Contemporary Capitalism*. Beijing: Economic Science Press.
- Jia, G. (2011). Successful Experience of Autonomous Innovation in the Period of the US's Economic Rise and Its Implications. *Teaching and Research*, 53-60.

- Johnson, Lance D. (2025a). WEF Founder Klaus Schwab under fire as whistleblower reveals systemic misconduct, sexual harassment claims. April 24. 1 Mayıs 2025'te <https://globalism.news/2025-04-24-wef-founder-Klaus-schwab-under-fire-whistleblower-reveals-systemic-misconduct.html> adresinden alınmıştır.
- Johnson, Lance D. (2025b). "World Economic Forum's current downfall exposes legacy of totalitarianism, financial fraud, and crimes against humanity. April 25. 1 Mayıs 2025'te <https://globalism.news/2025-04-25-wef-current-downfall-exposes-legacy-of-totalitarianism.html> adresinden alınmıştır.
- Li, Z. (2022). The global macroeconomic imbalance has intensified. International institutions such as the United Nations have called for strengthening unity and cooperation to promote inclusive development. *People's Daily*, 2022-02-03. (in Chinese)
- Magdoff, H., & Sweezy, P. (1987). *Stagnation and the Financial Explosion*. Monthly Review Press.
- Magdoff, F., & Foster, J. (2014). Stagnation and Financialization: The Nature of the Contradiction. *Monthly review*, 66(1).
- Marx, K. (1976). *Capital* (Vol. 1). (B. Fowkes, Trans.) London.
- Marx, K. (1981). *Capital* (Vol. 3). (D. Fernbach, Trans.) London.
- Meng, J. & Gong J. (2014). Financial Capital and "Class-Monopoly Rent—Harvey's Institutional Analysis of Capitalist Urbanization [J]. *Social Sciences in China*, 2014(8): 91-108. (in Chinese)
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Beijing: Citic Press.
- Quotations from the 2008 World Economic Forum Annual Meeting. (2008). 14 Mart 14, 2025'te <https://www.weforum.org/publications/world-economic-forum-annual-meeting-2008/> adresinden alınmıştır.
- Ren, K. (2022). The World Economic Forum takes the pulse of the challenges and changes facing globalization. *Reference News*. 2022-05-27. (in Chinese)
- Robert, G. (2020). *The Political Economy of International Relations*. Shanghai: People's Publishing House.
- Robinson, W. (2009). *A Theory of Global Capitalism: Production, Class and State in a Transnational World*. Beijing: Social Sciences Academic Press.
- Saval, N. (2024, 3 15). The arrogance of globalization and the counterattack of anti-globalization.
- Schiller, D. (1999). *Digital capitalism: networking the global market system*. Cambridge: MIT Press.
- Shaikh, A. (2005). The economic mythology of Neoliberalism. In A. Saad-Filho, & D. Johnston, *Neoliberalism A Critical Reader* (pp. 41-49). London: Pluto Press.
- Shi, E. (2008). US Secretary of State Condoleezza Rice in Davos: The US economy remains the locomotive of the global economy. 17 Nisan 2025'te <http://finance.sina.com.cn/j/20080124/12064447997.shtml> adresinden alınmıştır.
- Song, S. (2016). An Analysis of the International Value of the Development Paths of China's Economic Relations with Foreign Countries. *Journal of Management*(6), 13-18.
- Stiglitz, J. E. (2018). Inequality and Economic Growth. *Political Economy Quarterly*(2), 146-171.
- Strange, S. (2006). *States and Markets*. Shanghai: Shanghai Century Publishing Group.
- Sweezy, P. (1970). *The theory of capitalist development*. New York: Monthly Review Press.
- Tomey, R. (2025). WEF's Klaus Schwab and his wife Hilde under investigation for ethical and financial MISCONDUCT. April 25. 1 Mayıs 2025'te, <https://globalism.news/2025-04-25-wef-current-downfall-exposes-legacy-of-totalitarianism.html> adresinden alınmıştır.
- Trump, D. (2018). The full text of Trump's speech at the Davos Economic Forum. April 15 Nisan 2025'te <https://www.weforum.org/stories/2018/01/president-donald-trumps-davos-address-in-full-8e14e-bc1-79bb-4134-8203-95efca182e94/> adresinden alınmıştır.
- Wilber, K. (1979). *The political economy of development and underdevelopment*. New York: Random House.
- Xiaoqin, D. (2006). The Global Left Movements and the Western Left-wing Economic Thoughts. *Economic Study of Shanghai School*, (16), 56-67.
- Yu, L., Yan, H., & Xu, H. (2024). The World Economic Forum Annual Meeting focuses on 'Rebuilding Trust' - 'Only through cooperation can the impetus to solve problems be reignited'. *People's Daily*, 2024-01-19. (in Chinese).
- Zhai, C. & Cheng, E. (2019). China Sits in a Quasi-Central Position in the World Economic System-Establishment a New Theory of 'Center/Quasi-Center/Semi-Periphery/Periphery'[J]. *Shanghai Journal of Economics*, (10): 5-18. (in Chinese)